

ЖУРНАЛ ЗА БЕЗБ(Ј)ЕДНОСТ И КРИМИНАЛИСТИКУ

Бања Лука, 2021. година

ЖУРНАЛ ЗА БЕЗБ(Ј)ЕДНОСТ И КРИМИНАЛИСТИКУ

Издавачи:

**Универзитет у Бањој Луци
Факултет безбједносних наука**

Булевар војводе Живојина Мишића 10 а
78000 Бања Лука, Република Српска
Тел: +387 51 333 603
<https://fbn.unibl.org/>

**Криминалистичко-полицијски
универзитет**

Цара Душана 196
11080 Земун, Србија
Тел: +381 11 3161-444

<http://www.kpu.edu.rs/cms/>
Е-адреса часописа: casopis@fbn.unibl.org
Интернет адреса часописа: <https://fbn.unibl.org/casopis/>

Главни и одговорни уредник:

Предраг Ћеранић
(Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци,
Република Српска- БиХ)

Замјеник главног и одговорног уредника:

Дане Субошић (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија)

Извршни уредници:

Стево Јаћимовски (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија)
Велибор Лалић (Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци,
Република Српска- БиХ)

Уређивачки одбор:

Дарко Паспаљ (Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска - БиХ), Миле Шикман (МУП Републике Српске, Република Српска - БиХ), Милан Липовац (Србија), Жана Врућинић (Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска- БиХ)

Савјет часописа:

Горан Бошковић (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија); Саша Мијалковић (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија); Јасмина Гачић (Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија); Божидар Бановић (Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија); Ненад Путник (Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија); Милан Гужвица (Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска- БиХ); Лоренс Арманд Френч (Универзитет у Њу Хемпширу, САД); Желимир Кешетовић (Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија); Сретен Југовић (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија)

Секретаријат часописа:

Драгана Васиљевић

Лектор:

Адријана Митрић

Превод на енглески:

Лидија Николић Новаковић

Штампа:

Тираж: 200 примјерака

ISSN 2637-3076

Часопис излази два пута годишње

Журнал за безбједност и криминалистику (уписан у Регистар јавних гласила Министарства просвјете и културе Републике Српске, под редним бројем 688)
--

УВОДНИК

У петом броју часописа Журнал за безбједност и криминалистику су издавачи, Криминалистичко-полицијски универзитет из Београда и Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, представили су четири рада, сваки из различите области. Три рада су једноауторска, а четврти је резултат истраживања више аутора, углавном наставника са Факултета безбједносних наука. Рецензенти су тај четврти рангирани као оригиналан научни рад. Ради се о истраживачком подухвату Дарка Паспаља, Милана Гужвице, Лазара Вулина и Миленка Војводића под називом „Значај координације за извођење техника падова из програма специјалног физичког васпитања”. Као што су аутори и навели, у раду је на узорку од 84 студента друге године Факултета безбједносних наука испитивана веза између опште координационе способности и нивоа усвојености техника падова из програма специјалног физичког образовања. Добијени резултати су показали да је моторичка способност координације значајна за извођење техника падова и да постоји статистички значајна разлика у нивоу координације између боље оцијењених и слабије оцијењених студената.

Други оригинални научни рад у овом броју носи назив „Начела кривичног гоњења према Закону о кривичном поступку Републике Српске из 2021. године”, ауторке Милијане Буха. Ауторка се бави корелацијом тужиоца и оштећеног у кривичном поступку и објашњава да „тужилац у кривичном поступку има улогу и странке у поступку, али и улогу државног органа чија је основна функција кривично гоњење у складу са начелима легалитета и акузаторности”. Буха сматра да начело легалитета обавезује тужиоца на кривично гоњење кривичних дјела која се гоне по службеној дужности, а иако је законодавац покушао да функцију кривичног гоњења повјери и оштећеном, „то се показало као безуспјешно, јер кривичног гоњења нема након потврђене оптужнице”. Ауторка констатује да је процесна улога оштећеног и даље сведена на споредну процесну улогу као свједока у кривичном поступку.

Борис Тучић се бави Западним Балканом, политичком кованицом новијег доба. „Босна и Херцеговина као чинилац зајаднобалканској безбједносној *пошккомилекса*” наслов је рада у којем аутор објашњава позицију Босне и Херцеговине, како на унутрашњем пољу тако и на спољњем плану. У Тучићевој анализи „унутрашње прилике у БиХ снажно се рефлектују и на односе у региону, посебно у доминантном етничком троуглу – Срби, Хрвати, Бошњаци који, уз неријешене српско-албанске, односно, македонско-албанске односе, представља кључ стабилизације региона”. Кључа још нема или је „брава” заглављена те је низ међународних представника не може откључати. Константним рунирањем уставног поретка (дефинисаног Анексом IV Дејтонског споразума), на начин да је низ надлежности ентитета пренесено на ниво БиХ, високи представник је доносио рјешења која се управо испитују у Републици Српској. Зато аутор с правом указује на „подједнаку

одговорност за неповољно политичко-безбједносно стање у БиХ, а посредно и у региону” међународног фактора.

Давор Ступар у раду под називом „Криминалистичко-обавјештајна дјелатност као предуслов квалитетне прогностике криминала” пише о криминалистичкој прогностици. Ступар је, иначе, запослен у Министарству унутрашњих послова Републике Српске, дакле, он је неко ко „живи” оно о чему пише. „Криминалистичко-обавјештајна дјелатност представља први корак без којег је немогуће приступити квалитетној криминалистичкој прогностици криминалитета”, увјерава нас аутор и упознаје са развојем нових метода криминалистичке прогнозе криминалитета, али указује и на употребљивост старих метода. Уједно, Ступар подсећа на познату истину о значају превентивног рада у криминалистици. „Прогноза омогућава квалитетну криминалистичку превенцију криминалитета која је, у правилу, запостављена”, упозорава аутор, и жали због „неадекватног презентовања како вриједности и корисности исте тако и резултата рада криминалистичке превенције”. Уједно, аутор истиче да се „кориштењем старих и откривањем нових метода криминалистичке прогностике, али и превенције, отвара могућност и много шире спознаје о криминалитету”, што све скупа може „допринијети развоју криминологије и криминалистике као науке”. Иако вреднован као прегледни научни рад, овај рад је драгоцјен у смислу квалитетног представљања криминалистичке прогностике и њеног значаја у криминалистици.

На крају, из пера Дане Субошића и Желимира Кешетовића даје се врло квалитетан приказ књиге „Безбједност у ванредним ситуацијама” Драгана Млађана који нас увјеравају да књига др Млађана, „поред академских, задовољава и све педагошке стандарде и критеријуме који се траже од универзитетског уџбеника” те да „поред тога, књига има и неспорну практичну вредност и послужиће практичарима не само у Сектору за ванредне ситуације и Министарству унутрашњих послова уопште већ и другим службама за хитно реаговање”. Тешко да би се за један универзитетски уџбеник могла изрећи боља препорука. На крају, пети број часописа Журнал за безбједност и криминалистику оправдао је све што од озбиљног научног часописа очекујемо.

Главни и одговорни уредник
др Предраг Ђеранић

САДРЖАЈ

УВОДНИК	5
ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ	9
<i>Дарко Пасић, Милан Гужвица, Лазар Вулин, Миленко Војводић</i> ЗНАЧАЈ КООРДИНАЦИЈЕ ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ТЕХНИКА ПАДОВА ИЗ ПРОГРАМА СПЕЦИЈАЛНОГ ФИЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА	11
<i>Миљана Буха</i> НАЧЕЛА КРИВИЧНОГ ГОЂЕЊА ПРЕМА ЗАКОНУ О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ИЗ 2021. ГОДИНЕ	29
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ	43
<i>Борис Тучић</i> БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА КАО ЧИНИЛАЦ ЗАПАДНОБАЛКАНСКОГ БЕЗБЈЕДНОСНОГ ПОТКОМПЛЕКСА	45
<i>Давор Сшујар</i> КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЈЕШТАЈНА ДЈЕЛАТНОСТ КАО ПРЕДУСЛОВ КВАЛИТЕТНЕ КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ПРОГНОСТИКЕ КРИМИНАЛИТЕТА	57
ПРИКАЗИ	75
<i>Проф. др Желимир Кешешовић, Проф. др Дане Субошић</i> ПРИКАЗ КЊИГЕ „БЕЗБЕДНОСТ У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА”, АУТОРА ДР ДРАГАНА МЛАЂАНА	77
УПУТСТВО АУТОРИМА	81
УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА	89

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ

ЗНАЧАЈ КООРДИНАЦИЈЕ ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ТЕХНИКА ПАДОВА ИЗ ПРОГРАМА СПЕЦИЈАЛНОГ ФИЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА

Оригинални научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2101011P	COBISS.RS-ID 134945281	УДК 796.8:[355.318:355.233.22]
---------------------------------	------------------------	--------------------------------

Дарко Паспаљ¹, Милан Гужвица, Лазар Вулин
Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Миленко Војводић
Факултет физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци

Апстракт: У раду је на узорку од 84 студента друге године Факултета безбједносних наука, мушког пола старосне доби $19 \pm 0,6$ година, испитивана веза између опште координационе способности и нивоа усвојености техника падова из програма Специјалног физичког образовања. Циљ истраживања је био да се утврди утицај опште координације на ефикасност извођења техника падова и дефинишу квантитативне разлике у нивоу моторичке способности координације између слабије и боље оцијењених студената. Узорак варијабли је чинило тринаест тестова за процјену општих координационих способности и варијабла за процјену нивоа усвојености техника падова. Резултати регресионе анализе су показали да је моторичка способност координације значајна за извођење техника падова из програма СФО-а, док је на основу резултата Mann-Whitney U теста установљено да постоји статистички значајна разлика у нивоу координације између боље и слабије оцијењених студената код три варијабле: амортизовање лопте (МКААМЛ), окретност у зраку (МКТОЗ) и ударање по хоризонталним плочама (МКР-ПЛХ) у корист боље оцијењених студената. Добијени резултати би могли дати својеврстан допринос економичности у учењу кроз бољу организацију наставног процеса и код одабира батерије тестова за провјеру моторичких способности приликом провођења процеса селекције кандидата за упис на Факултет безбједносних наука.

Кључне ријечи: координација, технике падова, Специјално физичко образовање, студенти.

¹ Аутор за кореспонденцију: др Дарко Паспаљ, доцент на ужој научној области Специјално физичко образовање на Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, имејл: darko.paspalj@fbn.unibl.org

УВОД

Специјално физичко образовање (СФО), уско је специјализована област која се, као наставна дисциплина, развила из области физичке културе, а бави се законитостима у моторичком простору, које изучавају процес локомоције са аспекта процеса кретања, контроле и управљања у односу на физичка својства људи (Благојевић, Допсај и Вучковић, 2006). Као својеврсни борилачки систем заснован на пракси, у склопу процеса едукације и образовања, СФО изучава кретне структуре које су неопходне за обављање професионалних задатака радника безбједносних агенција са аспекта опште, усмјерене и специфичне професионалне припремљености појединаца, посебних група и тимова за извршавање радних задатака који обухватају примјену одређених средстава силе (Милошевић и Зулић, 1988; Милошевић, Гавриловић и Иванчевић, 1988; Божић, Милошевић и Зулић, 1990; Мудрић, Јовановић, Милошевић и Ћирковић, 1994; Благојевић, 1996; Вучковић, 2002; Јанковић, Вучковић и Благојевић, 2014). У њему доминантно преовладавају технике из борилачких вјештина: џудоа, каратеа и ци-цицуа, с тим што је у току комплекснијих фаза обуке код сложенијих моторичких програма отворен и за друге борилачке вјештине, у зависности већ од претходних искустава, морфолошких карактеристика, моторичких способности, преференција и менталног склопа студената (Гужвица и Паспаљ, 2020). На основу наведеног, може се закључити да је СФО високо интензивна активност дисконтинуираних покрета и кретања која захтијева одређене техничке и тактичке вјештине које се испољавају у сложеним условима, са циљем деструкције и потпуне контроле над противником. Успјешност реализације техника и њихова практична примјенљивост умногоме зависи од квалитета извођења и времена у коме се оне изводе, због чега је веома важно да се технике непрестано усавршавају и да се усклађују са биомеханичким захтјевима те да се ефикасно модификују у ситуационим условима. Како би ово било могуће, потребно је да студенти, поред других адаптивних карактеристика, имају и веома висок ниво моторичких способности. Овоме у прилог иду и досадашња истраживања проведена из ове области, која потврђују да је успјешност примјене техника из СФО-а условљена низом фактора у просторно-временским односима од којих моторичке способности имају доминантну улогу у односу на остале адаптивне карактеристике и способности не само у бржем учењу и усвајању сложених моторичких програма из СФО-а већ и могућности њихове практичне примјене у реалној животној ситуацији (Милошевић, 1985; Благојевић и сар, 1994; Допсај, Милошевић, Арлов, Благојевић и Стефановић, 1996; Допсај, Милошевић, Благојевић и Вучковић, 2002; Амановић, Мудрић и Јовановић, 2002; Суботички, 2003; Амановић, Милошевић и Мудрић, 2004; Милошевић, Мудрић, Јовановић, Амановић и Допсај, 2005; Благојевић, Допсај и Вучковић, 2006; Гужвица, 2008; Паспаљ, 2009; Шуица и Коропановски, 2015). Ту је веома битна и улога координације као квалитативне моторичке способности.

С обзиром на то да је координација способност која захвата широко поље моторичког дјеловања, постоји више дефиниција које прецизирају

њен појам, значај и структуру, али, у већини случајева, аутори се слажу да координација представља моторичку способност управљања покретима тијела који се огледају у брзом и прецизном извођењу сложених моторичких задатака, односно, у што бржем рјешавању моторичких проблема. Драбик (1996) сматра да координација представља способност испуњавања задатака кретања које захтијевају сарадњу више дијелова тијела без менталних тензија или погрешака са минималним трудом. По њему, координација се може описати као способност извођења једноставних и сложених кретања, али и брзог учења нових покрета и брзе измјене једног кретања другим. Готово у потпуној сагласности са претходно наведеним аутором су Малацко и Рађо (Malacko & Rađo, 2004) који наводе да координацију карактерише способност извођења комплексних кретања у што краћем времену и способност стицања нових моторичких знања, као и способност извођења нестереотипних кретања. Зоранић и Човић (Zoranić & Čović, 2012) сматрају да је координација израз међусобног дјеловања средишњег нервног система и скелетних мишића у извођењу сврсисходног моторичког акта. Из наведеног произлази да се координација огледа у синхронизацији нервно-мишићног система и преносу подражаја из једног моторичког центра на друге моторичке центре који управљају одређеним дијеловима тијела, због чега Метикош, Милановић, Прот, Јукић и Марковић (Metikoš, Milanović, Prot, Jukić & Marković, 2003) сматрају да је за рјешавање координационих проблема нужна потпуна синхронизација виших регулационих центара и периферних дијелова локомоторног апарата. Каралић, Љубојевић, Гердијан и Вукић (2016) наводе да ширину и разноликост координативних способности доказују и њене даље подјеле при чему одређена истраживања (Brodani & Šimonek, 2010; Idrizović, 2011; Macner, 2011; Njaradi, 2011; Vučetić, Sukreški, Zuber & Sporiš, 2011; Yasumitsu & Nogawa, 2013; Button, Wheat & Lamb, 2014), углавном, потврђују претпоставку да координација подразумеива прецизност извођења задатака, ритмичност, равнотежу, способност реакције, способност кинестетичке диференцијације, оријентацију у простору, економичност кретања и синхронизацију покрета у времену. Из наведеног се може закључити да је координација неспорно битна моторичка способност која се манифестује у већини кретних активности.

Технике падова су комплексне моторичке структуре којима је циљ спречавање повреда које могу настати као посљедица судара тијела и подлоге у одговарајућим ситуацијама, односно, положајима при паду услјед бацања од стране противника или самосталног извођења пада због саплитања или клизања при кретању. У почетној фази, обуке технике извођења падова нису условљене интеракцијом са противником, при чему је потребно већи број елемената повезати и извести унапријед дефинисаним редослиједом, како би се, приликом извођења пада, тијелу омогућио такав положај помоћу којег се максимално успјешно амортизује пад. У наредној фази обуке, технике падова се изводе након реализованог бацања од стране противника, при чему приликом успјешно изведене технике бацања од стране противника, тијело онога који пада добија велико убрзање услјед дјеловања силе

коју испољава противник који врши технику бацања, силе гравитације, као и сопствених реактивних сила. С обзиром на то да све наведене силе дјелују у истом правцу и смјеру, њиховим слагањем тијело добија велико убрзање, тако да сваки пад као резултат такве акције, а без изведене амортизације, представља потенцијалну опасност од повређивања (Благојевић, Допсај и Вучковић, 2006). Падови се осим у џудоу, користе и у осталим спортовима као средство безбједног приземљења тијела на подлогу. Има више варијанти техника ублажавања падова, али најчешћа класификација се врши према површини тијела на коју се пада, правцу и смјеру извођења пада и према међусобном односу висине осе рамена и кукова у тренутку успостављања контакта тијела са подлогом. Основни циљ техника падова је да се заштити тијело онога који пада од негативних вибрација штетних по организам, које се неминовно стварају ударом тијела о подлогу. Добро изведеном техником пада обезбјеђује се брзо устајање са подлоге и успостављање стабилног равнотежног положаја, што је изузетно значајно за наставак даље борбе. Постоји више начина и принципа за извођење техника падова, али, у пракси се најчешће издвајају: принцип формирања лучне површине од појединих дијелова тијела преко којих се врши котрљање, принцип реакције чврсте подлоге на истовремени ударац дијелова тијела о подлогу и принцип контролисане флексије у зглобу лакта и кољена. Амортизација пада код првог принципа изводи се котрљањем преко лучних површина, тако што се тежина тијела при паду постепено преноси са једне тачке тијела на другу те тијело формира облик ваљка, због чега се ударни импулс судара тијела и подлоге разлаже на више мањих судара појединих тачака лука и подлоге (Милошевић, Зулић и Божић, 1989). Сврха амортизације пада код другог принципа је да последице контакта руку и подлоге што већи број тачака на тијелу (дланови, подлактице и табани) у истом моменту додирне тло. На овакав начин, удар тијела о подлогу се распоређује на што већу површину, при чему се код контакта тијела и подлоге реализује принцип реакције подлоге, чиме се брзина тијела према тлу знатно успорава (јер притисак по јединици површине постаје мањи, што у пракси резултира ублажавањем пада). Код трећег принципа, приликом ублажавања судара тијела и подлоге, веома значајну улогу има контролисана флексија у зглобу лакта и кољена (која се изводи ексцентричним контракцијама мишића опружача зглобова лакта и кољена), чиме се остварује ефекат који узрокује знатно успоравање пада тијела. Код извођења већег броја техника падова најчешће се примјењује комбинација наведених принципа. Поред других техника у склопу програма СФО-а, из простора џудоа уче се и технике пада напријед, пада назад и пада на страну, са циљем спречавање повреда које могу настати као последица судара тијела и подлоге у одговарајућим ситуацијама, односно, положајима тијела при паду. Код извођења пада напријед, тијело извођача добија силу водоравног правца а обрнутог смјера од брзине, код чега се тијелу саопштава ротационо кретање, услјед чега се прелази у котрљање, како би се са што већом површином тијела учествовало у амортизацији. Пад назад се изводи ексцентричним одразом (назад косо и навише), код чега положај руку обезбјеђује

оптимално разлагање сила притиска које се јављају приликом пада тијела на тло и истовремено обезбјеђује повољан положај тијела за прелазак у фазу котрљања у смислу даљег разлагања силе притиска. Код извођења пада на страну (с обзиром на то да је уздужна оса тијела паралелна са подлогом), апсорпција највећег дијела кинетичке енергије пада због реакцијских импулса, отпада на ударац пружене руке по струњачи непосредно прије пада цијелог тијела на струњачу. За успјешну реализацију техника падова, од извођача се захтијева константно усавршавање технике, координацијом и интеграцијом информација које из мишића, тетива и зглобова стижу до моторне коре и малог мозга, на основу чега се готово тренутно врши исправка технике све до њене потпуне стабилизације, за шта је потребна неуромускуларна координација, односно, координација горњих и доњих екстремитета. Оно што је заједничко приликом обуке код ових падова јесте коришћење више помоћних вјежби, које су по структури веома сличне самим падовима или њиховим појединим фазама кретања.

Имајући у виду чињеницу да је познавање технике падања повезано са обучавањем техника бацања и напретком осталих техника из програма СФО-а, *проблем* истраживања је био усмјерен према проучавању ефеката опште координације на усвајање техника падова. Основни *предмет* овог истраживања се односио на утврђивање веза између моторичке способности координације и квалитета усвојености техника падова које улазе у програм наставног предмета СФО. У том смислу, *циљ* истраживања је био да се утврди утицај координације као моторичке способности на извођење техника падова из програма СФО-а, ради евентуалне измјене обучавања наведених техника и одабира адекватних средстава у побољшању истих. Такође, циљ истраживања је био и да се утврде разлике у нивоу координације између слабије и боље оцијењених студената према резултату оствареном на провјери техника падова из програма СФО-а. Основна претпоставка истраживања је била да ће постојати статистички значајна разлика у нивоу моторичке способности координације, између слабије и боље оцијењених студената, на основу које је могуће извршити предикцију ефикасности реализације техника падова из програма СФО-а.

МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је спроведено на Факултету физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци на два локалитета: у атлетској дворани и сали за борење прекривеној татами струњачама. Процјена координационих способности проведена је у атлетској дворани, док је процјена достигнутог нивоа технике падова проведена у сали за борење Факултета физичког васпитања и спорта. Мјерење тестова за процјену моторичке способности координације извршено је на почетку четвртог семестра са циљем утврђивања њиховог утицаја на ефикасност извођења техника падова из програма СФО-а. Укупна

едукација техника падова трајала је осам часова, након чега су, експертском оцјеном, три испитивача (наставника СФО-а), утврдила достигнути ниво успјешности извођења техника падова. Технике падова које су се оцјењивале задржале су одређени редослијед који се није мијењао за вријеме провођења оцјењивања. Све технике су извођене по три пута из основног става, код чега су испитаници били бочно окренути у односу на испитиваче. Треба напоменути да се код оцјењивања, када је ријеч о процесу усвајања техника падова, наш експеримент одвијао само у прве двије фазе процеса формирања моторне навике, док је трећа фаза изостављена, што је и логично, с обзиром на то да се радило о популацији студената, од којих се актуелним програмом наставе из наставног предмета СФО I захтијевало искључиво поштовање стандардне форме извођења технике. Процјена нивоа усвојености техника падова вршена је по моделу:

Табела 1. Модел за процјену усвојености техника падова

Оцјена	Биомеханички принципи	Брзина и ритам	Контакт са подлогом	Подизање и став	Амортизација	Висина ТТ
10	+	+	+	+	+	+
9	+	+	+	+	+	-
8	+	+	+	+	-	-
7	+	+	+	-	-	-
6	+	+	-	-	-	-
5	-	-	-	-	-	-

Узорак испитаника

Узорак испитаника чинила су 84 студента друге године Факултета безбједносних наука, мушког пола старосне доби $19 \pm 0,6$ година. Основни антропоморфолошки показатељи тестираног узорка су износили: ТВ = $181,85 \pm 6,13$ цм, ТМ = $78,43 \pm 9,83$ кг и БМИ = $23,71 \pm 2,43$ кг/м². За потребе овог истраживања, узорак испитаника је подијељен у двије групе према резултату оствареном на провјери техника падова из програма СФО-а. Прву групу је чинило 40 студената који су на провјери код оцјењивања техника падова остварили лошији резултат и чији распон оцјена се кретао у интервалу од 5,00 до 7,50 док је другу групу чинило 44 студента која су на провјери код оцјењивања техника падова остварила бољи резултат и чији распон оцјена се кретао у интервалу од 7,60 до 10,00. Основни антропоморфолошки показатељи испитаника прве групе су износили: ТВ = $182,20 \pm 6,38$ цм, ТМ = $78,84 \pm 9,36$ кг и БМИ = $23,71 \pm 2,03$ кг/м², док су основни антропоморфолошки показатељи испитаника друге групе износили: ТВ = $181,54 \pm 5,95$ цм, ТМ = $78,06 \pm 10,32$ кг и БМИ = $23,70 \pm 2,76$ кг/м².

Узорак варијабли

За процјену моторичке способности координације, примијењена је батерија од тринаест тестова који су представљали предикторске или независне варијабле: вођење лопте руком (МКАВЛР) – намијењен за процјену спретности руку, амортизовање лопте (МКААМЛ) – намијењен за процјену спретности руку, слалом ногама са двије лопте (МКЛСНЛ) – намијењен за процјену спретности ногу, провлачење и прескакивање (МБКПОП) – намијењен за процјену брзине извођења сложених покрета, пењање и силажење по клупи и шведским љествама (МБКПИС) – намијењен за процјену брзине извођења сложених покрета, осмица са сагибањем (МАГОСС) – намијењен за процјену брзе промјене начина и правца кретања, полигон натрашке (МРЕПОЛ) – намијењен за процјену брзине кретања на неуобичајени начин, кораци у страну (МАГКУС) – намијењен за процјену способности брзе промјене правца кретања, окретност на тлу (МАГОНТ) – намијењен за процјену способности брзог извођења сложеног кретања, окретност у зраку (МКТОЗ) – намијењен за процјену спретности при савладавању сложених моторичких задатака, неритмичко бубњање (МКРБУБ) – намијењен за процјену осјећаја за ритам, ударање по хоризонталним плочама (МКРПЛХ) – намијењен за процјену осјећаја за ритам и бубњање ногама и рукама (МКРБНР) – намијењен за процјену реализације ритмичких структура. Све варијабле за процјену моторичке способности координације посједују потребне метријске карактеристике а биле су примијењене према стандардизацији и процесу мјерења који су описали Метикош, Хофман, Прот, Пинтар и Ореб (Metikoš, Hofman, Prot, Pintar & Oreb, 1989). Критеријумску варијаблу (ПАДОВИ) чинила је оцјена извођења техника падова из програма СФО-а, а формирали су је, извођењем просјечне оцјене у скали од 5,00 до 10,00, експерти који предају СФО, након извођења техника пада напријед, пада назад и пада у страну.

Методе обраде података

У склопу дескриптивне статистичке анализе, израчунате су и приказане основне мјере централне тенденције и мјере дисперзије резултата, као и вриједности минималног и максималног резултата сваке посматране варијабле. У циљу тестирања правилности дистрибуције добијених података кориштен је Колмогоров-Смирнов тест. С обзиром на то да код одређеног броја варијабли за процјену моторичке способности координације вриједности унутар узорка не прате нормалну расподелу, умјесто Студентовог т-теста за независне узорке, статистичка значајност разлика посматраних варијабли између боље оцијењених и слабије оцијењених студената, утврђена је на основу непараметарске статистичке методе помоћу Mann-Whitney U теста. За утврђивање утицаја система предикторских варијабли на критеријумску варијаблу примијењена је вишеструка линеарна регресиона анализа.

Све статистичке анализе реализоване су помоћу статистичког софтверског програма SPSS Statistics 17,0 (Hair, Anderson, Tatham & Black, 1998).

РЕЗУЛТАТИ

У табели 2 приказани су резултати дескриптивне статистике зависне и независних варијабли за читав узорак испитаника. Према приказаним резултатима, установљено је да су код већине примijeњених варијабли резултати добро груписани. Повећане вриједности стандардног одступања код варијабли МКЛСНЛ и МКРБУБ указују на велику варијабилност резултата око средње вриједности, али, узимајући у обзир величину узорка, ову појаву можемо сматрати нормалном. На основу резултата Колмогоров-Смирнов теста установљено је одступање од нормалних вриједности остварених резултата код пет варијабли: МКАВЛР, МАГКУС, МАГОНТ, МКТОЗ и МКРБНР. Највећи распон резултата је забиљежен код варијабле МАГОНТ, док је највеће одступање од средње вриједности резултата забиљежено код варијабле МКЛСНЛ. Распон оцјена за технике падова кретао се у распону од 5,33 до 10,00 са средњом вриједности од 7,56 и стандардном девијацијом од 1,18.

Табела 2. Дескриптивни статистички параметри предикторских варијабли и техника падова за читав узорак испитаника

Варијабле	Број испитаника	Минимални резултат	Максимални резултат	Средња вриједност	Стандардно одступање	Значајност К-С теста
МКАВЛР	84	7.00	20.50	10.34	2.07	0.00
МКААМЛ	84	1.00	10.00	7.39	2.31	0.07
МКЛСНЛ	84	19.00	50.00	27.93	4.43	0.28
МБКПОП	84	8.65	20.37	12.97	2.44	0.31
МБКПИС	84	9.90	22.30	16.35	2.85	0.93
МАГОСС	84	7.27	11.06	8.93	0.79	0.46
МРЕПОЛ	84	6.10	11.95	8.80	1.17	0.69
МАГКУС	84	7.66	17.21	9.24	1.40	0.02
МАГОНТ	84	9.19	42.25	12.87	3.70	0.00
МКТОЗ	84	3.12	9.19	4.06	0.71	0.00
МКРБУБ	84	7.00	20.00	14.95	3.10	0.30
МКРПЛХ	84	16.00	30.00	23.54	2.93	0.29
МКРБНР	84	7.00	17.00	11.87	2.29	0.01
ПАДОВИ	84	5.33	10.00	7.56	1.18	0.39

Легенда: МКАВЛР – вођење лопте руком, МКААМЛ – амортизовање лопте, МКЛСНЛ – слалом ногама са двије лопте, МБКПОП – провлачење и прескакивање, МБКПИС – пењање и силажење по клупи и шведским љествама, МАГОСС – осмица са сагибањем, МРЕПОЛ – полигон натрашке, МАГКУС – кораци у страну, МАГОНТ – окретност на тлу, МКТОЗ – окретност у зраку, МКРБУБ – неритмичко

бубњање, МКРПЛХ – ударање по хоризонталним плочама, МКРБНР – бубњање ногама и рукама, ПАДОВИ – средња вриједност оцјена за технике: пад напријед, пад назад и пад у страну

Прегледом резултата прве и друге групе испитаника приказаних у табели 3, може се утврдити да су резултати код већине варијабли хомогени. Код испитаника прве и друге групе примијећена су повећана одступања од средње вриједности код варијабли МКЛСНЛ, МКРБУБ, МБКПОП, МБКПИС, МКРПЛХ и МКРБНР што указује на одређену варијабилност око средње вриједности остварених резултата, али, узимајући у обзир величину узорка, ову појаву можемо сматрати нормалном. Испитаници прве групе су показали значајну распршеност резултата код варијабли МАГОНТ и МКТОЗ, док је код испитаника друге групе уочено одступање од нормалне расподеле, код варијабли МКАВЛР и МКААМЛ. Највеће одступање од средње вриједности резултата за испитанике прве групе забиљежено је код варијабле МАГОНТ, док је највеће одступање за другу групу испитаника забиљежено код варијабле МКЛСНЛ. Средња вриједност остварених резултата код извођења техника падова за прву групу испитаника износила је 6,53 са стандардном девијацијом 0,54 док је средња вриједност остварених резултата код извођења техника падова за другу групу испитаника износила 8,49 са стандардном девијацијом 0,73.

Табела 3. Дескриптивни статистички параметри предикторских варијабли и техника падова испитаника прве и друге групе

Варијабле	Резултати прве групе испитаника				Резултати друге групе испитаника			
	Број испитаника	Средња вриједност	Одступање од средње вриједности	Значајност К-С теста	Број испитаника	Средња вриједност	Одступање од средње вриједности	Значајност К-С теста
МКАВЛР	40	10.14	1.51	0.18	44	10.51	2.48	0.04
МКААМЛ	40	6.87	2.31	0.44	44	7.86	2.23	0.04
МКЛСНЛ	40	27.65	3.64	0.43	44	28.19	5.07	0.41
МБКПОП	40	12.93	2.51	0.91	44	13.00	2.40	0.17
МБКПИС	40	16.79	2.75	0.82	44	15.95	2.92	0.83
МАГОСС	40	9.03	0.80	0.73	44	8.84	0.77	0.75
МРЕПОЛ	40	8.99	1.33	0.89	44	8.63	0.99	0.81
МАГКУС	40	9.61	1.79	0.10	44	8.90	0.81	0.59
МАГОНТ	40	13.66	5.04	0.00	44	12.16	1.52	0.97
МКТОЗ	40	4.32	0.89	0.02	44	3.82	0.36	0.56
МКРБУБ	40	15.10	2.95	0.51	44	14.82	3.27	0.91
МКРПЛХ	40	22.60	2.72	0.47	44	24.39	2.89	0.53
МКРБНР	40	12.33	2.12	0.41	44	11.45	2.38	0.05
ПАДОВИ	40	6.53	0.54	0.38	44	8.49	0.73	0.11

Легенда: МКАВЛР – вођење лопте руком, МКААМЛ – амортизовање лопте, МКЛСНЛ – слалом ногама са двије лопте, МБКПОП – провлачење и прескакивање, МБКПИС – пењање и силажење по клупи и шведским љествама, МАГОСС –

осмица са сагибањем, МРЕПОЛ – полигон натрашке, МАГКУС – кораци у страну, МАГОНТ – окретност на тлу, МКТОЗ – окретност у зраку, МКРБУБ – неритмичко бубњање, МКРПЛХ – ударање по хоризонталним плочама, МКРБНР – бубњање ногама и рукама, ПАДОВИ – средња вриједност оцјена за технике: пад напријед, пад назад и пад у страну

Разлике вриједности остварених резултата варијабли за процјену координације и техника падова испитаника прве и друге групе, приказане су у табели 4. На основу анализе приказаних резултата, видљиво је да су испитаници прве групе остварили боље резултате код пет, док су испитаници друге групе остварили боље резултате код осам примијењених варијабли. Испитаници прве групе остварили су боље резултате код варијабли: МКАВЛР, МКЛСНЛ, МБКПОП, МКРБУБ и МКРБНР, док су испитаници друге групе остварили боље резултате код варијабли: МКААМЛ, МБКПИС, МАГОСС, МРЕПОЛ, МАГКУС, МАГОНТ, МКТОЗ и МКРПЛХ. На основу резултата Mann-Whitney U теста, може се закључити да се резултати субузорака статистички значајно разликују код три варијабле у корист испитаника друге групе, којима се мјери: спретност руку (МКААМЛ), спретност при обављању сложених задатака (МКТОЗ) и осјећај за ритам (МКРПЛХ), док се варијабла окретност на тлу (МАГОНТ), намијењена за процјену способности брзог извођења сложеног кретања, налази на граници статистичке значајности. Из добијених резултата је видљиво да испитаници који су остварили боље резултате у наведеним варијаблама, имају и боље резултате у извођењу техника падова из програма СФО-а, на основу чега можемо претпоставити да су наведене варијабле значајне за извођење техника падова из програма СФО-а и да постоји њихова велика повезаност са оствареним резултатом код извођења техника падова.

Табела 4. Вриједности разлика остварених резултата прве и друге групе испитаника

Варијабле	Групе	Број испитаника	Средња вриједност ранга	Сума ранга	Медијана	У вриједност	З вриједност	Ниво значајности
МКАВЛР	Прва	40	43.63	1745.00	9.93	835.00	- 0.40	0.68
	Друга	44	41.48	1825.00	9.76			
МКААМЛ	Прва	40	36.83	1473.00	7.00	653.00	-2.06	0.03
	Друга	44	47.66	2097.00	8.00			
МКЛСНЛ	Прва	40	42.03	1681.00	27.10	861.00	-0.17	0.86
	Друга	44	42.93	1889.00	27.90			
МБКПОП	Прва	40	42.41	1696.50	12.83	876.50	-0.03	0.97
	Друга	44	42.58	1873.50	12.49			
МБКПИС	Прва	40	45.24	1809.50	16.33	770.50	-0.98	0.32
	Друга	44	40.01	1760.50	16.00			

Варијабле	Групе	Број испитаника	Средња вриједност ранга	Сума ранга	Медијана	У вриједност	З вриједност	Ниво значајности
МАГОСС	Прва	40	45.25	1810.00	9.05	770.00	-0.98	0.32
	Друга	44	40.00	1760.00	8.71			
МРЕПОЛ	Прва	40	46.48	1859.00	8.97	721.00	-1.42	0.15
	Друга	44	38.89	1711.00	8.59			
МАГКУС	Прва	40	47.64	1905.50	8.98	674.50	-1.84	0.06
	Друга	44	37.83	1664.50	8.73			
МАГОНТ	Прва	40	47.88	1915.00	12.75	665.00	-1.92	0.05
	Друга	44	37.61	1655.00	12.08			
МКТОЗ	Прва	40	53.89	2155.50	4.12	424.50	-4.08	0.00
	Друга	44	32.15	1414.50	3.90			
МКРБУБ	Прва	40	43.71	1748.50	15.50	831.50	-0.43	0.66
	Друга	44	41.40	1821.50	15.00			
МКРПЛХ	Прва	40	35.43	1417.00	23.00	597.00	-2.55	0.01
	Друга	44	48.93	2153.00	24.00			
МКРБНР	Прва	40	46.99	1879.50	12.00	700.50	-1.63	0.10
	Друга	44	38.42	1690.50	12.00			

Легенда: МКВЛР – вођење лопте руком, МКААМЛ – амортизовање лопте, МКЛСНЛ – слалом ногама са двије лопте, МБКПОП – провлачење и прескакивање, МБКПИС – пењање и силажење по клупи и шведским љествама, МАГОСС – осмица са сагибањем, МРЕПОЛ – полигон натрашке, МАГКУС – кораци у страну, МАГОНТ – окретност на тлу, МКТОЗ – окретност у зраку, МКРБУБ – неритмичко бубњање, МКРПЛХ – ударање по хоризонталним плочама, МКРБНР – бубњање ногама и рукама

У табели 5 приказане су релације између зависне варијабле ПАДОВИ и удружених независних варијабла за процјену моторичке способности координације, док су у табели 6 приказане вриједности Бета коефицијената који дају информације о појединачном утицају варијабла за процјену моторичке способности координације на ефикасност извођења техника падова.

Табела 5. Параметри регресије координације и кришеријумске варијабле ПАДОВИ

Коефицијент корелације	Коефицијент детерминације	Стандардна грешка процјене	Ф тест	Статистичка значајност
0.57	0.33	1.05	2.71	0.00

а. Зависна варијабла ПАДОВИ

б. Предиктори: МКРБНР, МКААМЛ, МРЕПОЛ, МКВЛР, МКЛСНЛ, МКРПЛХ, МАГОСС, МАГКУС, МБКПИС, МКРБУБ, МКРПОП, МАГОНТ, МКТОЗ

Табела 6. Коefицијентни регресије координације и критеријумске варијабле ПАДОВИ

Модел	Нестандардизовани коefицијенти		Стандардизовани коefицијенти	t	Ниво значајности
	Б	Стандардна грешка	Бета		
(Константа)	7.13	2.15		3.31	0.01
МКАВЛР	0.03	0.06	0.05	0.55	0.58
МКААМЛ	0.02	0.05	0.04	0.42	0.67
МКЛСНЛ	0.01	0.02	0.07	0.66	0.50
МБКПОП	0.03	0.06	0.07	0.58	0.55
МБКПИС	-0.00	0.04	-0.00	-0.08	0.93
МАГОСС	0.14	0.16	0.09	0.88	0.38
1 МРЕПОЛ	-0.16	0.13	-0.16	-1.23	0.22
МАГКУС	-0.06	0.11	-0.07	-0.52	0.60
МАГОНТ	0.02	0.05	0.08	0.54	0.59
МКТОЗ	-0.68	0.28	-0.41	-2.36	0.02
МКРБУБ	-0.06	0.04	-0.16	-1.43	0.15
МКРПЛХ	0.13	0.04	0.34	3.23	0.00
МКРБНР	-0.02	0.06	-0.03	-0.33	0.74

а. Зависна варијабла: ПАДОВИ

На основу резултата регресионе анализе приказаних у табели 5, може се закључити да моторичка способност координације значајно утиче на ефикасност извођења техника падова из програма СФО-а. Вриједности коefицијента вишеструке детерминације упућују на закључак да је 33% укупног варијабилитета зависно промјењиве детерминисано варијабилитетом система независних варијабли. С обзиром на то да остатак од 67% укупног варијабилитета зависно промјењиве није објашњен регресионим моделом, претпоставља се да је он под утицајем неких других фактора који нису били предмет овог истраживања. Из табеле 6 може се уочити да су само варијабле МКТОЗ и МКРПЛХ, појединачно оствариле статистички значајан утицај у објашњењу критеријумске варијабле, док остале варијабле нису оствариле јединствен допринос предикцији зависно промјењиве. Такође је видљиво да на основу вриједности Бета коefицијената, варијабле МКТОЗ (-0.41) и МКРПЛХ (0.34) појединачно највише доприносе објашњавању зависно промјењиве, када се одузме варијанса коју објашњавају све остале независно промјењиве у моделу. Остале варијабле нису оствариле јединствен допринос предикцији зависно промјењиве, што може бити посљедица њиховог међусобног преклапања, а могуће је да су неки тестови поред моторичке способности координације у некој мјери били засићени и другим способностима које нису компатибилне техникама падова.

ДИСКУСИЈА

Претходна сазнања на основу досадашњих истраживања потврђују да су базичне моторичке способности (као основа на коју се надограђују специфичне моторичке способности) у великој мјери значајне за успјех извођења одређених елемената заданих техника СФО-а. (Милошевић и Зулић, 1988; Милошевић, Гавриловић и Иванчевић, 1988; Божић, 1989; Божић, Милошевић и Зулић, 1990; Благојевић и сар, 1994; Мудрић, Јовановић, Милошевић и Ђирковић, 1994; Благојевић, 1996; Допсај, Милошевић, Арлов, Благојевић и Стефановић, 1996; Допсај, Милошевић, Благојевић и Вушковић, 2002; Амановић, Мудрић и Јовановић, 2002, Суботички, 2003; Амановић, Милошевић и Мудрић, 2004; Милошевић, Мудрић, Јовановић, Амановић и Допсај, 2005; Благојевић, Допсај и Вучковић, 2006, Јанковић, Вучковић и Благојевић, 2014). На основу резултата добијених овим истраживањем, видљиво је да постоји значајна статистичка предикција извођења техника падова из програма СФО-а, на основу варијабли за процјену координације. Добијени резултати су показали да су варијабле МКТОЗ и МКРПЛХ дале највећи допринос у објашњењу техника падова. Објашњење добијених резултата се може потражити у структури наведених варијабли. Варијабла окретности у зраку (МКТОЗ) намијењена је за процјену спретности при обављању сложених моторичких задатака, гдје поред координације цијелог тијела код извођења сложених моторичких кретања, до изражаја долази координацијска усаглашеност наизмјеничних покрета рукама и ногама код реализације задане структуре кретања, док је варијабла ударање по хоризонталним плочама (МКРПЛХ) намијењена за процјену координације руку у заданом ритму. Такође, објашњење добијених резултата могуће је потражити и у кинематици и динамици извођења испитиваних техника падова. Наиме, технике падова се изводе у складу са биомеханичким принципима, максималном брзином и оптималним нивоом силе, при чему се односи појединих сегмената тијела мијењају. Као што је и наведено у уводном дијелу, основни смисао падова, као техничких елемената кретања тијела је спустити тежину тијела на тло котрљањем или у цијелости на што већу површину. Из наведеног се може закључити да је за успјешно извођење техника падова веома битна координацијска усаглашеност извођења покрета рукама и ногама, како код довођења тијела у позицију за реализацију пада, тако и код реализације ослонца, обртног момента и амортизације приликом реализације техника падова те код устајања након реализованих техника падова. Оцјењиване технике падова се убрајају у сложене структуре кретања, већ самим тим што их чине различити али сложени покрети спојени у једну цјелину. Уколико упоредимо структуру покрета коју садрже варијабле МКТОЗ и МКРПЛХ и структуру покрета коју садрже оцјењиване технике падова, видљиво је да наведене варијабле представљају добру моторичку подлогу за извођење техника падова, јер у својој структури садрже одређени дио структуре покрета који се реализују приликом извођења техника падова. Такође, потребно је напоменути да су испитаници који су остварили боље резултате

у наведеним варијаблама, остварили и боље резултате код извођења техника падова, на основу чега се намеће закључак да су наведене варијабле значајне за извођење техника падова те да студенти који имају виши ниво спретности при савладавању сложених моторичких задатака и бољи осјећај за ритам, имају већу предиспонираност да остваре бољи резултат код извођења техника падова из програма СФО-а. Одраније је познато да је за квалитетно извођење моторичких задатака из простора цудоа, веома битна координација цијелог тијела, реорганизација моторичког стереотипа, брзина извођења комплексних моторичких задатака, способност брзе промјене правца кретања, брзина учења нових моторичких задатака и осјећај за ритам.

ЗАКЉУЧАК

На узорку од 84 студента прве године Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, испитиван је утицај моторичке способности координације на ефикасност извођења техника падова из програма СФО-а. Добијени резултати су показали да је моторичка способност координације значајна за извођење техника падова и да постоји статистички значајна разлика у нивоу координације између боље оцијењених и слабије оцијењених студената. Просјечне вриједности остварених резултата показују да је та разлика дефинисана бољим вриједностима резултата у три варијабле: МКААМЛ, МКТОЗ и МКРПЛХ у корист боље оцијењених студената, док се варијабла МАГОНТ налази на граници статистичке значајности. На основу добијених резултата, можемо претпоставити да су наведене варијабле значајне за извођење техника падова. Разлог због којег остале изабране варијабле за процјену моторичке способности координације нису значајне за објашњење заједничког варијабилитета критеријумске варијабле, може бити посљедица њиховог међусобног преклапања а образложење је могуће потражити и у чињеници да су неки тестови координације у одређеној мјери били засићени и другим способностима које нису биле компатибилне са извођењем техника падова. Добијени резултати указују на то да се у будућим сличним истраживањима конструишу или одаберу конзистентни, специфични тестови који би прецизније објаснили повезаност координације са квалитетом извођења техника падова. Претпоставка је да би специфични тестови могли помоћи, не само у циљу лакшег и бржег усвајања и ефикаснијег обучавања програмских садржаја из СФО-а већ и код израде батерије тестова за провјеру моторичких способности, приликом провођења процеса селекције кандидата за упис на Факултет безбједносних наука.

ЛИТЕРАТУРА

- Амановић, Ђ., Мудрић, Р., и Јовановић, С. (2002). Развој различитих видова силе под утицајем програма Специјалног физичког образовања код студената Више школе унутрашњих послова. *Зборник радова насљавника ВШУП 6*, 53–70.
- Амановић, Ђ., Милошевић, М., и Мудрић, Р. (2004). *Методе и средства за процјену, израђење и развој мишићне силе у Специјалном физичком образовању*. Београд: Инпрес.
- Благојевић, М., Ђирковић, З., Милошевић, М., Стојичић, Р., Јовановић, С., Арлов, Д. и Допсај, М. (1994). Утицај неких адаптационих карактеристика приправника милиционара на ефекте учења моторичких алгоритама и програма у Специјалном физичком образовању, *Зборник радова првој савјетовања из Специјалног физичког образовања Полицијске академије у Београду*, 49–56.
- Благојевић, М. (1996). *Утицај морфолошких и моторичких карактеристика полицајаца на ефикасност учења цудо вехника*. Београд: Полицијска академија у Београду.
- Благојевић, М., Допсај, М. и Вучковић, Г. (2006). *Специјално физичко образовање 1 за сљудените Полицијске академије*. Београд: Инпрес.
- Божић, С. (1989). *Утицај антропометријских димензија и способности брзог усвајања нових сложених моторичких задатака на ефикасност извођења техника бацања код студената ВШУП-а*. Магистарски рад. Београд : Факултет физичке културе Универзитета у Београду.
- Божић, С. Милошевић, М. и Зулић, М. (1990). Утицај неких антрополошких карактеристика радника на структурирање моторичких алгоритама у Специјалном физичком образовању. *13. Мај*, 2, 128–135.
- Brodani, J. & Šimonek, J. (2010). *Structure of Coordination Capacities and Prediction of Overall Coordination Performance in Selected Sports*. Oradea (HUN): Editura Universitatii din Oradea.
- Button, C., Wheat, J. & Lamb, P. (2014). Why coordination dynamics is relevant for studying sport performance. In K. Davids, R. Hristovski, D. Araújo, N. B. Serre, C. Button, & P. Passos (Eds), New York (USA): *Complex Systems in Sport* (44–62). Routledge. Company. PMID: 25277366.
- Vučetić, V., Sukreški M., Zuber, D. & Sporiš, G. (2011). Dijagnostički postupci za procjenu razine koordinacije sportaša. U: Jukić I., Gregov C., Šalaj S., Milanović L. & sur. ur. *Trening koordinacije*, (42 – 49), Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Вучковић, Г. (2002). *Утицај моторичких способности на ефикасност савладавања ситуационог пиштољског полигона код студената Полицијске академије*. Магистарски рад, Београд: Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду.

- Гужвица, М. (2008). Латентне моторичке структуре значајне за извођење удараца челом песнице. *Безбједносћ, њолицја, грађани*, 1, 21–30.
- Гужвица, М. и Паспаљ, Д. (2020). *Специјално физичко образовање – Основи – комбинације – њримјена*. Бања Лука: Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци.
- Dopsaj, M., Milošević, M., Arlov, D., Blagojević, M., & Stefanović, Đ. (1996). The structure of changes in mechanic contractile characteristic of leg extensor muscles caused by combined strenght training during one-year motor learning program in Special physical education. *In: Proceeding of International Congress on Sport Psychology* (313–318). Komotini, Greece.
- Допсај, М., Милошевић, М., Благојевић, М. и Вучковић, Г. (2002). Евалуација ваљаности тестова за процену контрактилног потенцијала мишића руку код полицајаца. *Безбедност*, 44(3), 434–444.
- Drabik, J. (1996). *Children and sports training*. Island Pond, VT: Stadion Publishing Company.
- Zoranjić, J. & Čović, N. (2012). Razlike između grupa uzrokovane specifičnim trenin-gom koordinacijskih sposobnosti nedominantnim ekstremitetima kod mlađih uz-rasnih kategorija u košarci. *U zborniku 10. godišnja međunarodna konferencija „Kondiciona priprema sportista“*. 39–45. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Hair, J., Anderson, R., Tatham, R., & Black, W. (1998). *Multivariate data analysis 5th Edition*. Prentice-Hall. New Jersey: USA.
- Hošek, A., Horga, S., Viskić-Štalec, N., Metikoš, D., Gredelj, M. & Marčelja, D. (1973). Metrijske karakteristike testova za procjenu faktora koordinacije u ritmu. *Kinezi-ologija*, 3(2), 37–44.
- Idrizović, K. (2011). Što je to koordinacija? U: Jukić I., Gregov C., Šalaj S., Milanović L. i sur. *Trening koordinacije*, (28-41). Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Јанковић, Р., Вучковић, Г., Благојевић, М. (2014). Утврђивање норматива за процену специфичне спретности полицајаца за студенте Криминалистичко-полицијске академије. *Безбедносћ*, 56(2), 65–76.
- Каралић, Т., Љубојевић, А., Гердијан, Н. и Вукић, Ж. (2016). Повезаност специфичне координације младих одбојкашица и нивоа извођења елемената у одбојци. *Спорњлоија*, 12(1), 1–15.
- Malacko, J., Rađo, I. (2004). *Tehnologija sporta i sportskog treninga*. Sarajevo: Fakultet sporta i tjelesnog odgoja Univerziteta u Sarajevu.
- Macner, I. (2011). Koordinacija kao preduvjet razvoju kondicijskih sposobnosti te usvajanju sportskih tehnika. U: Jukić I., Gregov C., Šalaj S., Milanović L. i sur. *Trening koordinacije*, (297–300), Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Metikoš, D., E. Hofman, F. Prot, Ž. Pintar & G. Oreb (1989). *Mjerenje bazičnih moto-ričkih dimenzija sportaša Fakulteta za fizičku kulturu*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.

- Metikoš, D., Milanović, D., Prot, F., Jukić, I., & Marković, G., (2003). *Osnove razvoja koordinacije*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.
- Милошевић, М. (1985). *Одређивање сѝрукѝуре моѝоричких својсѝава милиционара*, Београд: Висока школа унутрашњих послова у Београду.
- Милошевић, М. и Зулић, М. (1988). *Уѝицај неких димензија снаѝе на ефикасносѝ тађања из ѝишѝоља*. 13. мај, 41(2), 89–92.
- Милошевић, М., Гавриловић, П. и Иванчевић, Б. (1988). *Моделирање и уѝрављање сисѝемом самоодбране*. Београд: Научна књига.
- Милошевић, М., Зулић, М., Божић, С. (1989). *Сѝецијално физичко образовање*. Београд: Мрљеш.
- Милошевић, М., Мудрић, Р., Јовановић, С., Амановић, Ђ. и Допсај, М. (2005). *Консѝиѝуасање сисѝема за уѝрављање ѝренуѝним и кумулаѝивним едукаѝивним и ѝренажним ефекѝима у СФО-у*. Монографија из истраживачког пројекта Полиција у функцији безбједности и заштите у Србији на почетку XXI века. Београд: Висока школа унутрашњих послова у Београду.
- Мудрић, Р., Јовановић, С., Милошевић, М. и Ђирковић, З. (1994). Предлог батерије тестова за процену сложених структура карате техника у фази усмерене обуке у СФО-у. *Зборник радова ѝрвоѝ савѝеѝовања из Сѝецијалноѝ физичкоѝ образовања Полицијске академије у Беоѝраду* (124–133). Београд: Полицијска академија у Београду.
- Njaradi, N. (2011). Koordinacija – obilježje pobjednika. U: Jukić I., Gregov C., Šalaj S., Milanović L. & sur. *Trening koordinacije*, (83–87). Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Паспаљ, Д. (2009). Латентне моторичке структуре значајне за извођење технике чишћења наступајуће ноге из програма Специјалног физичког образовања. *Безбједносѝ, Полиција, Грађани*, 5 (1), 173–186.
- Суботички, С. (2003). *Повезаносѝ морфолошких и моѝоричких каракѝеристѝика сѝуденаѝа ВШУП са ефикасношћу реализације ѝтехника каратеа из ѝроѝрама Сѝецијалноѝ физичкоѝ образовања*. Магистарски рад. Нови Сад: Факултет физичке културе Универзитета у Новом Саду.
- Yasumitsu, T. & Nogawa, H. (2013). Effects of a Short-Term Coordination Exercise Program During School Recess: Agility of Seven to Eight Year Old Elementary school children. *Perceptual & Motor Skills*, 116(2), 598–610.
- Шуица, Т., и Коропановски, Н. (2015). Разлике базично-моторичког статуса пратилаца у управи за обезбеђење одређених личности и објеката у односу на врсту претходног професионалног ангажовања. *Безбедносѝ* 57(2), 39–49.

НАЧЕЛА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА ПРЕМА ЗАКОНУ О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ИЗ 2021. ГОДИНЕ

Оригинални научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2101029B	COBISS.RS-ID 134945537	УДК 343.15:341.49(497.6PC)“2021“
---------------------------------	------------------------	----------------------------------

Милијана Буха¹
Правни факултет, Универзитет у Бањој Луци

Апстракт: Тужилац као државни орган основну функцију кривичног гоњења у кривичном поступку спроводи у складу са начелима легалитета и акузаторности. Начело легалитета обавезује тужиоца на кривично гоњење ради подизања оптужнице ако постоје докази о извршеном кривичном дјелу. Начело акузаторности указује да је покретање кривичног поступка условљено вољом тужиоца, јер законодавац прописује да *се може* кривични поступак само покренути по захтјеву тужиоца. Кривично гоњење зависи од воље тужиоца, а оштећени може само заступати оптужницу тужиоца и то ако тужилац одустане од потврђене оптужнице. Воља оштећеног за кривичним гоњењем доминира само код кривичних дјела гдје није нарушен јавни интерес.

Кључне ријечи: начело акузаторности, начело легалитета, оштећени.

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ О НАЧЕЛИМА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА

Начело легалитета и акузаторности кривичног гоњења су основна начела кривичног поступка која обавезују тужиоца на покретање и спровођење кривичног поступка када пружи довољно доказа за основаност оптужнице. Захтјев тужиоца и постојање довољно доказа су кумулативно постављени услови према начелу легалитета за предузимање кривичног гоњења. Код кривичних дјела која се гоне по приједлогу оштећеног, начело легалитета кривичног гоњења је условљено вољом, односно, интересом оштећеног, јер је ријеч о кривичним дјелима код којих између извршиоца кривичног дјела и оштећеног постоји блиска веза. Принципом акузаторности право на кривично гоњење је повјерено само тужиоцу, а оштећени може само да заступа оптужницу тужиоца ако тужилац одустане од оптужнице и то након потврђене оптужнице. Овако дефинисана начела легалитета и акузаторности у

¹ Оптужницу у кривичном поступку Републике Српске може само да подигне тужилац према члану 241 ЗКП-а РС из 2012. када утврди у току истраге да постоји довољно доказа из којих произлази основна сумња да је осумњичени учинио кривично дјело и припремиће и упутиће оптужницу судији за претходно саслушање. Наведена законска одредба указује да кривичног поступка нема без потврђене оптужнице од стране судије за претходно саслушање и указује да је у надлежности тужиоца кривично гоњење али не и одлука о покретању и вођењу кривичног поступка.

кривичном поступку Републике Српске можемо сврстати у групу начела кривичног гоњења, јер се овим начелима прописују услови за кривичним гоњењем, тј. ко је надлежан за кривично гоњење и који је циљ кривичног гоњења, а то је прикупљање довољно доказа и подизање оптужнице на темељу основаности доказа о постојању кривичног дјела и одговорности осумњиченог, односно, оптуженог о извршеном кривичном дјелу. Начело легалитета кривичног гоњења је у складу са гарантивном функцијом кривичноправног начела законитости (Циглер, 1994: 10). Између начела официјелности и легалитета кривичног гоњења постоји синтеза, јер се утврђује обавеза подношења оптужног акта и установљава субјект који има ту обавезу (Шкулић, 2014: 57). Функција кривичног гоњења се врши у државном интересу по службеној дужности од стране надлежног органа без обзира да ли то жели лице оштећено кривичним дјелом (Симић-Јекић, 1973: 155).

Измјенама начела легалитета и опортунитета у кривичном поступку Републике Српске се жељела дати значајнија процесна права оштећеном у кривичном поступку. Повредом и угрожавањем личних и имовинских права оштећеног дошло је до захтјева да се у току кривичног поступка са оштећеним треба поступати саосјећајно. Законско уређење положаја оштећеног у кривичном поступку се своди на процесна права постављањем имовинскоправног захтјева оштећеног у кривичном поступку, као и предузимањем мјера за спречавање секундарне виктимизације. Процесноправни положај оштећеног (Грубач, 2012: 105–120) настоји се побољшати мјерама процесне заштите оштећеног у кривичном поступку. Положај оштећеног у кривичном поступку се може посматрати и кроз призму права на правично суђење (Илић, 2012: 156).

*Измјене начела акузаторности и легалитета према
Закону о кривичном поступку из 2021.*

Измјенама и допунама Закона о кривичном поступку Републике Српске (у даљем тексту ЗКП из 2021) измијењена су и допуњена начела кривичног гоњења, начело акузаторности и начело легалитета. Измјене начела кривичног гоњења начела акузаторности и начела легалитета су учињене са циљем побољшавања процесног положаја оштећеног у смислу да оштећени може предузети кривично гоњење ако тужилац одустане од потврђене оптужнице. Такође, морамо напоменути да законодавац говори о преузимању кривичног гоњења након потврђене оптужнице, а у овој фази поступка, након потврђене оптужнице, не можемо више говорити о кривичном гоњењу, већ о заступању оптужнице тужиоца, тј. о томе да оштећени заступа не своју оптужницу већ оптужницу тужиоца.

Оштећени у кривичном поступку може да оствари једну од могућих процесних улога, а то су: потенцијални тужилац за кривична дјела која се гоне *ex officio*, супсидијарни тужилац за кривично дјело које се гони по службеној дужности, оштећени са приједлогом за кривично гоњење за кривич-

на дјела која се гоне по приједлогу оштећеног. Законом о кривичном поступку је сужена могућност оштећеног да буде супсидијарни тужилац, јер та могућност не постоји у претходним фазама кривичног поступка (Шкулић, 2016: 41), већ након потврђивања оптужнице. Оштећени је ограничен у својим процесним правима у кривичном поступку, јер о приговору оштећеног на одлуку тужиоца не одлучује непосредно виши орган већ исти (Бајовић, 2018: 411). Када би оштећени имао, као што данас нема, процесно право да преузме кривично гоњење од стране тужиоца, тиме бисмо могли ставити под контролу тужилачке одлуке о постојању или непостојању доказа за спровођење истраге или постојање довољно доказа за подизање оптужнице (Буха, 2020: 480–487).

Законским измјенама Закона о кривичном поступку Републике Српске нису изостале ни допуне начела легалитета на начин да тужилац не може предузети кривично гоњење за поједина кривична дјела за која не постоји сагласност оштећеног, а ријеч је о кривичним дјелима код којих не доминира јавни интерес за кривичним гоњењем по службеној дужности тужиоца као државног органа.

Измјене начела акузаторности и легалитета према ЗКП-у из 2021. су учињене како би се привидно побољшао процесни положај маргинализованог оштећеног (Буха и Јукић, 2020: 628–635) као споредног процесног субјекта у кривичном поступку. Наиме, допунама начела акузаторности према ставу 2 члана 16 ЗКП-а РС из 2021, оштећени као тужилац може предузети кривично гоњење након потврђене оптужнице ако тужилац одустане од оптужнице. Оштећени преузима кривично гоњење ако су кумулативно испуњена два услова а то је постојање потврђене оптужнице и ако тужилац изјави да одустаје од оптужбе. У оваквој правној ситуацији, руке оштећеног су и даље везане, јер се креће „утаганим стазама“ у потврђеној тужиоцевој оптужници, што указује да је несмислена ова законска одредба која прописује да оштећени преузима кривично гоњење, јер нема никаква процесна права у кривичном гоњењу, не може утицати ни на доношење наредбе о спровођењу истраге нити на подизање оптужнице. Усудили бисмо се рећи да су учињене само „козметичке измјене“ кривичног поступка. Да је положај оштећеног и даље маргинализован потврђују не само измјене начела акузаторности него и измјене одредаба закона о кривичном поступку о правима оштећеног у кривичном поступку, јер је оштећени и даље остао ускраћен за значајна процесна права којима се побољшава његов процесни положај у кривичном поступку, а то је право жалбе на одлуку о спровођењу истраге, као и право жабе на пресуду (Буха, 2020: 490).

У теорији се сусрећемо са тезом да окривљени и други учесници у кривичном поступку немају право жалбе на одлуке јавног тужиоца, јер су одлуке интерног карактера које обавезују само јавно тужилаштво, а не окривљеног и суд (Васиљевић, 1981: 135, Грубач, 1995: 150). Овакво схватање је сасвим разумљиво када говоримо о праву жалбе окривљеног на одлуке тужиоца, јер исти има право жалбе на пресуду, односно, судску одлуку и може да у жалби

на пресуду указује и на одређене пропусте и незаконитости у раду тужиоца. И, свакако, овакво схватање је у складу са тезом да су главни процесни субјекти у кривичном поступку окривљени и тужилац. Међутим, ако желимо, као што се то законом покушава, дати активнију процесну улогу оштећеном у кривичном поступку, односно, статус супсидијарног тужиоца, онда морамо дати и више процесних права.

Законом о кривичном поступку Републике Српске из 2012. године (у даљем тексту ЗКП из 2012. године), начела акузаторности и легалитета су дефинисана као основна начела кривичног поступка која су гаранција за правично вођење кривичног поступка према осумњиченом или оптуженом, јер кривични поступак може покренути само тужилац и то ако постоје докази о учињеном кривичном дјелу. Према члану 16 и 17 ЗКП-а из 2012. године, кривично гоњење је искључиво у надлежности тужиоца када постоје докази о учињеном кривичном дјелу. Иако би се на први поглед дао извести брзоплети закључак да кривични поступак према ЗКП-у из 2021. године може покренути и оштећени, засигурно то није тако јер се и сам законодавац у ставу 2 члана 16 ЗКП-а РС из 2021. године користи законском синтагмом *оштећени преузима* кривично гоњење, а не покреће кривични поступак. Наиме, и даље је надлежност покретања кривичног поступка остављена у искључивој надлежности тужиоца.

Начело акузаторности у кривичном поступку Републике Српске

У теорији кривичног права, начело акузаторности се дефинише као основно начело процесних субјеката (Грубач, 1995: 72), док га други аутори дефинишу као начело кривичног гоњења (Шкулић, 2014: 53). Према начелу акузаторности, функција кривичног гоњења је повјерена само тужиоцу, односно, покретање и спровођење кривичног поступка је могуће само на захтјев тужиоца. Покретање кривичног поступка, према овом начелу, није у надлежности суда. Суд није надлежан за прикупљање и спровођење доказа, већ доноси одлуку само на основу доказа које изведу у поступку пред судом стране (Дамашка, 2001: 48). Сходно правилу *nemo index sine actore*, без овлашћеног тужиоца нема кривичног поступка и тиме су строго одвојене функције оптужбе (тезе), одбране (антитезе) и суђења (синтезе) (Петрић, 1985: 13). Суштински посматрано, могуће је да се антитеза не разликује од тезе уколико се одбрана у материјалном смислу састоји у признању кривице (Шкулић, 2002: 5). Принцип оптужбе, односно, начело акузаторности је везано за постојање странака у кривичном поступку, гдје једна од странака обавља функцију кривичног гоњења, а друга се штити од тог гоњења (Чубински, 1933: 9). У акузаторском поступку, улога суда је пасивна, јер суд не учествује активно у доказивању, већ надзире извођење доказа као и других процесних радњи које изводе странке (Павишић, 2008: 13).² Тужилац је као активно легитимизиран, односно, као нападнути процесни субјект

² Иако је једно од основних начела кривичног гоњења начело акузаторности према ЗКП-у из

који подноси захтјев о коме одлучује суд (Живановић, 1940: 129–130). У кривичноправној теорији се акузаторски принцип посматра са становишта учења о историјским формама кривичног поступка (Строгович, 1948: 24). Принцип оптужбе, односно, акузаторности значи да се кривични поступак не може водити без оптужног акта,³ одлуке овлашћеног тужиоца, као и да су функције кривичног гоњења и суђења одвојене, као и да је суд ограничен на разматрање чињеница изнесених у оптужници и доноси одлуку у складу са начелом слободне оцјене доказа (Буха, 2017: 159–178). Расправљање у оптужном поступку је усмено, непосредно и контрадикторно, обично је био јавни поступак, а при оцјени доказа, у њему се примјењивало начело слободне оцјене доказа, али то нису суштинске карактеристике оптужног начела, односно, поступка (Васиљевић, 1981: 18).

Учињене су одређене измјене начела акузаторности према ЗКП-у из 2021. у смислу да је „привидно” побољшан процесни положај оштећеног као тужиоца који може предузети кривично гоњење. Оштећени као тужилац може предузети кривично гоњење, али према члану 241 ЗКП-а РС из 2012, прописано је да тужилац, када утврди да постоји довољно доказа након истраге, подиже оптужницу. Тако оштећени нема право подизања оптужнице ни учешћа у креирању исте у у смислу прикупљања доказа који су темељ за подизање оптужнице. Подизање оптужнице је искључиво у надлежности тужиоца као државног органа са основним задатком да прикупља доказе у корист и на терет осумњиченог о учињеном кривичном дјелу и о кривци осумњиченог. Осумњичени статус оптуженог добија тек потврђивањем оптужнице од стране судије за претходно саслушање што је видљиво и из члана 242 ЗКП-а РС из 2012. и члана 243 ЗКП-а РС из 2012.

Начело легалитета у кривичном поступку Републике Српске

Начело легалитета се у теорији дефинише као начело облигаторности, официјалног кривичног гоњења (Шкулић, 2014: 53). Тужилац је дужан

2012. као и из 2021. према коме је тужилац једини овлашћени да покреће кривични поступак, односно, обавља функцију кривичног гоњења, не смијемо занемарити чињеницу да је наш кривични поступак мјешовитог карактера јер улога суда колико је год пасивизирана јер суд није дужан да утврђује истину, односно, законодавац не дефинише начело истине, али и даље постоји не обавеза суда али могућност суда да изводи доказе и предлаже да се неки докази проведу па свакако ради утврђивања истине која је неспорно релативна у кривичном поступку. Члан 276 став 2 тачка д) ЗКП-а из 2012. прописује да доказе у поступку поред странака може изводити и суд. Ставом 3 претходно поменутог члана је прописано да суд, односно, вијеће може у сваком тренутку да поставља питање свједоку у кривичном поступку.

³ Оптужницу у кривичном поступку Републике Српске може само да подигне тужилац према члану 241 ЗКП-а РС из 2012. када утврди у току истраге да постоји довољно доказа из којих произлази основна сумња да је осумњичени учинио кривично дјело и припремиће и упутиће оптужницу судији за претходно саслушање. Наведена законска одредба указује да кривичног поступка нема без потврђене оптужнице од стране судије за претходно саслушање и указује да је у надлежности тужиоца кривично гоњење али не и одлука о покретању и вођењу кривичног поступка.

покренути кривични поступак по службеној дужности ако постоје докази о учињеном кривичном дјелу, тако да у оквиру начела акузаторности, према коме кривични поступак може покренути само тужилац, дјелује начело легалитета кривичног гоњења, према коме постоји обавеза тужиоца да покрене кривични поступак ако постоје докази о учињеном кривичном дјелу. Према законској дефиницији начела акузаторности и легалитета у нашем ЗКП-у из 2012. године јасно је да у оквирима начела акузаторности дјелује начело официјелности, односно, легалитета (Roxin, 2006: 71–72). У теорији се сусрећемо да се паралелно излажу начело официјелности и начело легалитета кривичног гоњења, а у суштини се ради о начелу исте садржине, јер је тужилац дужан да покрене кривични поступак ако постоје докази о учињеном кривичном дјелу. Заправо, тужилац је једини субјект од кога може потећи иницијатива за кривичним гоњењем (Грубач, 2006: 150).

Уочавамо да се у теорији прави извјесна разлика међу начелима официјелности и легалитета кривичног гоњења јер је танка линија разграничења између ова два начела у смислу да се начело официјелности искључиво везује за право а не и дужност тужиоца као једног од главних процесних субјеката у кривичном поступку да покрене кривични поступак, а начело легалитета кривичног гоњења указује, поред права, и на дужност тужиоца да предузме кривично гоњење *ако постоје докази о учињеном кривичном дјелу*. Према законском тексту ЗКП-а РС из 2012. није могуће одвајати начело официјелности од начела легалитета кривичног гоњења, јер законодавац прописује да је тужилац дужан покренути кривично гоњење ако постоје докази о учињеном кривичном дјелу. Заправо, ова два начела су међусобно зависни, нити има кривичног гоњења нити дужности тужиоца да предузме кривично гоњење ако нема доказа о учињеном кривичном дјелу, тако да је тешко правити јасну разлику између ових начела официјелности и легалитета кривичног гоњења.

Да ли ћемо начело легалитета посматрати као начело кривичног гоњења или начело кривичног поступка, зависи и од законског дефинисања овог начела, на шта нам указују и законска рјешења која су другачија у Републици Србији и Републици Хрватској. Према члану 6 Законика о кривичном поступку Републике Србије је дефинисано да је тужилац дужан предузети кривично гоњење када постоје основи сумње да је учињено кривично дјело или да је одређено лице учинило кривично дјело које се гони по службеној дужности. Као и наш закон, тако и закон Србије у свом тексту указује да је начело легалитета начело кривичног гоњења, док је у Хрватској ситуација другачија, јер у члану 2 Закона о казненом поступку Републике Хрватске пише да је начело легалитета начело кривичног поступка јер се поступак проводи на захтјев овлашћеног тужиоца. Сходно наведеном, могао би се извести закључак да се сусрећемо са различитим теоријским класификацијама овог начела.

Када је ријеч о допуни начела легалитета кривичног гоњења према ЗК-П-у из 2021. године, заправо је ограничена могућност тужиоца вољом оштећеног да покреће кривични поступак за кривична дјела код којих доминира приватни интерес. Законодавац се определио да у погледу кривичних дјела код којих доминира приватни интерес (Шкулић, 2011: 5) може покренути кривични поступак тужилац једино по приједлогу оштећеног. Наиме, овим допунама начела легалитета за покретање кривичног поступка по приједлогу оштећеног, неопходно је да су испуњена два формална услова. Први и основни услов је постојање приједлога оштећеног а други је приједлог тужиоца, јер без одлуке тужиоца да прихвати такав приједлог оштећеног нема кривичног поступка, с тим да је тај приједлог оштећеног за кривичним гоњењем услов без којег нема покретања кривичног поступка. Занимљиво је примјетити да је у члану 17 става 2 ЗКП-а из 2021. прописано да тужилац може, а не мора предузети кривично гоњење за кривична дјела која се гоне по приједлогу оштећеног. Међутим, поставља се питање, шта ако тужилац не предузме кривично гоњење и поред постојања приједлога оштећеног за кривичним гоњењем.

Која су то кривична дјела која се гоне по приједлогу оштећеног? Одговор на ово питање смо потражили у материјалном кривичном законодавству Републике Српске. Према члану 247 Кривичног законика Републике Српске из 2017. године (у даљем тексту КЗ РС) гоњење у случају када је учинилац у блиском односу са оштећеним предузима се по приједлогу оштећеног, а ријеч је о кривичним дјелима као што су: кривично дјело из члана 224 став 2 КЗ РС, тј. крађа ако вриједност одузете ствари не прелази 300 КМ а учинилац је имао намјеру да прибави малу имовинску корист, кривично дјело из члана 229 КЗ РС, тј. утаје, дјело из члана 230 КЗ РС преваре, кривично дјело из члана 236 КЗ РС прикривање, кривично дјело из члана 237 КЗ РС противзаконито усељење, кривично дјело из члана 240 КЗ РС оштећење и одузимање туђе ствари, дјело из члана 241 КЗ РС оштећење стамбених и пословних зграда и посебних дјелова зграде и дјело из члана 242 КЗ РС оштећење туђих права. Претходно побројана кривична дјела се гоне по приједлогу оштећеног под сљедећим условима: да је учинилац тих кривичних дјела у блиском односу са оштећеним, тј. како је и самом законском одредбом прописан да су кривична дјела учињена према брачном другу, сроднику по крви у правој линији, брату или сестри, усвојоцу или усвојенику или према другим лицима са којим живи учинилац кривичног дјела у заједничком домаћинству.

Код кривичних дјела која се гоне по приједлогу оштећеног, нарушен је приватноправни однос између два процесна субјекта у кривичном поступку, учиниоца кривичног дјела и оштећеног који су у блиским односима те сами треба да уређују своје приватноправне односе без уплитања државе у права којима се не нарушава јавно добро, односно, не вријеђа јавни интерес. Ријеч је о кривичним дјелима код којих доминира приватноправни интерес

између учиниоца кривичног дјела и оштећеног, а не идентификује се јавни интерес. Законодавац у ставу 2 члана 17 ЗКП-а РС из 2021. године прописује да тужилац *може*, а не *да ће* предузети кривично гоњење само на основу приједлога оштећеног за кривична дјела када је то прописано законом. Тужилац нема законске обавезе да предузме кривично гоњење за кривична дјела која се гоне по приједлогу оштећеног, с тим да је приједлог императивни услов за кривичним гоњењем оваквих кривичних дјела. Практично је могућа ситуација да постоји приједлог оштећеног за кривичним гоњењем кривичних дјела по приједлогу оштећеног, а да тужилац не покрене кривични поступак, јер законодавац каже „може” а не „мора” покренути кривични поступак, па се намеће питање како поступати у таквој потенцијалној правној ситуацији гдје имамо приједлог оштећеног, али тужилац по истом не поступа. Наиме, да ли тужилац у оваквој правној ситуацији када постоји приједлог оштећеног за кривичним гоњењем, а по истом не поступа, има обавеза да донесе неки процесноправни акт, на примјер, наредбу о несповођењу истраге. Чланом 224 ЗКП-а РС из 2012. је прописано да ће тужилац наредити спровођење истраге ако постоји основ сумње да је учињено кривично дјело, тако да би довољан основ сумње да је учињено кривично дјело био приједлог оштећеног за кривичним гоњењем кривичних дјела по приједлогу оштећеног. Међутим, с обзиром ма то да тужилац није обавезан да поступа по приједлогу оштећеног, питање је и да ли би могао да донесе и наредбу о обустави истраге, на примјер, ако нема довољно доказа о учињеном кривичном дјелу и поред приједлога оштећеног за кривичним гоњењем. Сматрамо да, ако је оштећени поднио приједлог за кривичним гоњењем кривичних дјела која су законом прописана да се гоне по приједлогу оштећеног, а тужилац не одреди да покрене кривични поступак, обавезан је да донесе наредбу о обустави истраге из неких разлога побројаних у члану 232 ЗКП-а РС из 2012. године.

Када тужилац, након пријема приједлога оштећеног за кривичним гоњењем у погледу кривичних дјела која се гоне по приједлогу оштећеног, оцјени да нема законског основа за покретање поступка, тужилац тада по „пасивном поступању по начелу легалитета”, обавјештава оштећеног који нема процесну могућност покретања кривичног поступка, већ само право приговора на пасивно држање тужиоца (Вајер, 1982: 197).

НАЧЕЛА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА И ПОКРЕТАЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

36

Начело легалитета и начело акузаторности су основна начела кривичног поступка, с тим да у теорији неки аутори (Шкулић, 2014: 50–57) ова начела сврставају у групу начела кривичног гоњења, други начело легалитета везују за начело кривичне тужбе (Грубач, 2009: 175), неки ово основно процесно начело везују за јавног тужиоца (Васиљевић, 1981: 39), а постоје

и аутори (Крапац, 2010: 48) који начело легалитета везују за покретање и вођење кривичног поступка. Начело легалитета је начело кривичног гоњења према законском тексту члана 17 ЗКП-а РС из 2012, јер законодавац прописује да је тужилац дужан предузети кривично гоњење. Законодавац у Републици Српској се није позабавио питањем када се кривични поступак сматра покренутим како је то питање правно дефинисано и ријешено у кривичном поступку Србије, члан 7 Законика о кривичном поступку Републике Србије, као и у кривичном поступку Републике Хрватске, члан 17 Закона о казненом поступку Републике Хрватске. Иако се у теорији сусрећемо са различитим класификацијама овог начела, било као начела јавног тужиоца, начела кривичне тужбе или начела покретања и вођења кривичног поступка било као и начела кривичног гоњења, јасно је и неспорно да је начело легалитета начело које се везује за тужиоца као државног органа чија је основна дужност гоњење учиниоца кривичних дјела, спровођење истраге, подизање оптужнице, прикупљање доказа у корист и на терет оптуженог те само тужилац може да покрене кривични поступак, и то ако има доказа да је учињено кривично дјело. Примјећујемо да се у законском тексту члана 16 из 2012. ЗКП-а РС користи законска синтагма *кривични њосћуиак*, а према члану 17 ЗКП-а РС из 2012. *кривично њоњење*. Поставља се питање да ли је покретање и кривичног поступка исто што и кривично гоњење, јер начело акузаторности прописују да је тужилац надлежан за покретање кривичног поступка, а начело легалитета прописује да тужилац предузима кривично гоњење ако има доказа да је учињено кривично дјело. Да ли бисмо могли извести закључак из оваквих законских формулација члана 16 и 17 ЗКП-а РС из 2012. да је кривично гоњење једна од фаза кривичног поступка која се проводи само ако има доказа о кривичном дјелу, а да се поступак може покренути и ако нема доказа о извршеном кривичном дјелу? Законодавац у Републици Српској не прописује јасно када се кривични поступак покреће и ко га покреће и којим процесним актима како је то учињено и у сусједним државама Републици Србији и Републици Хрватској.⁴

Вратићемо се на члан 16 ЗКП-а РС из 2012, односно, начело акузаторности према коме кривични поступак може покренути само тужилац, а законом није дефинисано када се кривични поступак сматра покренутим. Кривични поступак може се покренути како процесним радњама суда тако и процесним радњама тужиоца, у смислу доношења наредбе тужиоца о спровођењу истраге, наредбе суда о посебним истражним радњама, рјешењем суда о одређивању притвора у фази истраге, позивом тужиоца на саслушање лицу у својству осумњиченог. Наиме, у пракси су честе ситуације да

⁴ Оптужницу у кривичном поступку Републике Српске може само да подигне тужилац према члану 241 ЗКП-а РС из 2012. када утврди у току истраге да постоји довољно доказа из којих произлази основна сумња да је осумњичени учинио кривично дјело и припремиће и упутиће оптужницу судији за претходно саслушање. Наведена законска одредба указује да кривичног поступка нема без потврђене оптужнице од стране судије за претходно саслушање и указује да је у надлежности тужиоца кривично гоњење али не и одлука о покретању и вођењу кривичног поступка.

се неком лицу одређује притвор у фази истраге на приједлог тужиоца, као и да се неко лице позива у својству осумњиченог на саслушање. Ријеч је о процесно-правним актима којима се ограничавају права и слободе човјека и којима се неком лицу ставља на терет извршење неког кривичног дјела због постојања основа сумње да је починило кривично дјело.

Начело легалитета је начело кривичног гоњења, јер прописује ко и када покреће кривични поступак. Према начелу легалитета, дужност тужиоца је да предузме кривично гоњење, ако постоје докази о почињеном кривичном дјелу, али то не значи и обавезу тужиоца да подигне оптужницу. Покренути поступак не мора довести до подизања оптужнице, тако да се чини смисленим да начело легалитета посматрамо као начело кривичног гоњења, а не начело кривичне тужбе. Према члану 241 став 1 ЗКП-а РС из 2012. није могуће подизање оптужнице уколико претходно није спроведена истрага која указује на постојање довољно доказа из којих произлази основана сумња да је осумњичени починио кривично дјело. Има ли кривичне тужбе ако нема кривично гоњења према нашем закону и да ли начело легалитета упућује тужиоца на подизање оптужнице или на покретање кривичног поступка и да ли покретање кривичног поступка мора довести до подизања оптужбе. Сва ова питања указују да су нужне измјене кривичног поступка у Републици Српској како би се превазишле одређене правне дилеме које могу довести до различите примјене кривичног процесног законодавства у пракси, а што је супротно правним стандардима једнакости и сигурности у смислу јасности, одређености и прописаности у закону сваког дјела или радње како би били законити.

ЗАКЉУЧАК

Начело легалитета обавезује тужиоца на кривично гоњење кривичних дјела која се гоне по службеној дужности. Тужилац у кривичном поступку има улогу и странке у поступку али и улогу државног органа чија је основна функција кривично гоњење у складу са начелима легалитета и акузаторности. Законодавац је измјенама Закона о кривичном поступку Републике Српске покушао да функцију кривичног гоњења повјери и оштећеном али безуспјешно, јер кривичног гоњења нема након потврђене оптужнице. Процесна улога оштећеног и даље је сведена на споредну процесну улогу као свједока у кривичном поступку и лице које има право да постави имовинскоправни захтјев, као и лица које иницира покретање кривичног поступка за кривична дјела која се гоне по приједлогу оштећеног. А као „значајнија” „нажалост” процесна права која оштећени има према нашем ЗКП-у РС су право приговора на негативну тужилачку одлуку и право жалбе на одлуку о трошковима кривичног поступка. Процесно право оштећеног на постављање имовинскоправног захтјева не значи и обавезу суда да одлучује о истом, јер је чланом 103 ЗКП-а РС из 2012. прописано да ће се имовинскоправни

захтјев расправити на приједлог оштећеног и ако се тиме не би знатно одуговлачио кривични поступак. Када је ријеч о кривичним дјелима која се гоне по приједлогу оштећеног, и даље није могуће покренути кривични поступак и без приједлога тужиоца што је у складу са начелом акузаторности. Начела легалитета и акузаторности, као основна начела кривичног гоњења, осликавају право и искључиву дужност тужиоца на кривично гоњење као државног органа коме је повјерено право на кривично гоњење ако постоје докази о извршеном кривичном дјелу и дужност подизања оптужнице. Процесно право оштећеног измјенама начела акузаторности према ЗКП-у РС из 2021. сведено је само на процесно право заступања потврђене оптужнице тужиоца ако исти одустане од оптужбе. Посебно занимљиво рјешење са којим се сусрећемо у новом закону прописује да оштећени може да указује на чињенице и предлаже доказе који су важни за предмет доказивања те остаје упитно како да спроведе то своје право утврђено чланом 46а став 1 тачка б) ЗКП-а из 2021.

ЛИТЕРАТУРА

- Bayer, V. (1982). *Jugoslovensko krivično procesno pravo, knjiga prva. Uvod u teoriju krivičnog procesnog prava*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Krapac, D. (2010). *Kazneno procesno pravo, knjiga prava institucije* (4 izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Zagreb: Narodne novine.
- Roxin, C. (2006). *Strafverfahrensrecht*. München: 25 Auflage, Verlag C. H. Beck.
- Бајовић, В. (2018). О положају оштећеног у кривичном поступку. *Правни живои*, 9, 543–562.
- Буха, М. и Јукић, Р. (2020). Маргинализовани положај оштећеног у кривичном поступку Републике Српске. *LX Реговно годишње савјешовање удружења Ошћешено лице и кривичнојравни инсћруменћи зашћићи (мећународни ћравни сћандарди, норма и ћракса)*. (625–636). Београд: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и INTERMEX .
- Буха, М. (2017). Начело слободне оцјене доказа у кривичном поступку Републике Српске. *Годишњак Правној факулћейи Универзићейи у Бањој Луци*, 39, 159–178.
- Буха, М. (2020). Процесна права оштећеног према Закону о кривичном поступку Републике Српске из 2020. *Једанаесћи мећународна научно-сћиручна конференција Кривично законодавсћиво и ћревенција криминалићейи (норма и ћракса)* (479–791). Требиње: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Министарство правде Републике Српске.
- Васиљевић, Т. (1981). *Сисћем кривичној ћроцесној ћрава СФРЈ*. Београд: Савремена администрација.
- Грубач, М. (2012). Процесноправни положај оштећеног према новом Законику о кривичном поступку Србије. *Темга*, 2, 105–120.

- Грубач, М. (1995). *Кривично процесно право – Увод и процесни субјекти*. Књига 1. Београд: Култура.
- Грубач, М. (2006). *Кривично процесно право*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион и Службени гласник.
- Дамашка, М. (2001). *Доказно право у казненом процесу: опис нових тенденција*. Загреб: Правни факултет.
- Живановић, Т. (1940). *Основни проблеми кривичног и трајанског процесног права (процесу)*, први одељак. Београд: Српска краљевска академија.
- Закон о казненом поступку Републике Хрватске (2021). Доступно на: <https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>. Преузето 8. 10. 2021.
- Закон о кривичном поступку Републике Српске – ЗКП, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 53/12.
- Закон о изменама и допунама Закона о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске* бр. 15/21.
- Законик о кривичном поступку Републике Србије (2021). Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_krivicnom_postupku.html. Преузето 9. 10. 2021.
- Илић, Г. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 1, 137–158.
- Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/17.
- Павишић, Б. (2008). *Кривично процесно право*. Ријека: Правни факултет.
- Петрић, Б. (1985). *Приручник за примену Закона о кривичном процесу*. Београд: Пословна политика.
- Симић-Јекић, З. (1973). *Кривично процесно право у пракси*. Београд: Службени лист СФРЈ.
- Строгович, М. С. (1948). *Кривични судски процесу*. Београд: Научна књига.
- Циглер, С. (1994). Однос начела легалитета и опортунитета кривичног гоњења према другим правним начелима. *Гласник адвокатске коморе Војводине, Часопис за правну теорију и праксу*, 4, 3–16.
- Чубински, М. П. (1933). *Научни и практични коментари Законика о судском кривичном процесу Краљевине Југославије*. Београд: Издавачка књижарица Геце Кона.
- Шкулић, М. (2014). *Кривично процесно право* (седмо измењено и допуњено издање). Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање.
- Шкулић, М. (2016). Положај жртве кривичног дела/оштећеног у кривичноправном систему Србије уопште и у односу на директиву ЕУ 2012/29. У Ђ. Игњатовић (ур), *Казнена реакција у Србији VI део* (40–80). Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Шкулић, М. (2011). *Коментар Закона о кривичном постојењу*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Службени гласник Београд.

Рад примљен: 14. 10. 2021.

Рад прихваћен: 5. 11. 2021.

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА КАО ЧИНИЛАЦ ЗАПАДНОБАЛКАНСКОГ БЕЗБЈЕДНОСНОГ ПОТКОМПЛЕКСА

Прегледни научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2101045T	COBISS.RS-ID 134946049	УДК 327.56(497.6):327.39(497-15)
---------------------------------	------------------------	----------------------------------

Борис Тучић¹

Факултет безбједносних наука
Универзитет у Бањој Луци

Апстракт: Ослањајући се на основне теоријске поставке Копенхашке школе, а посебно секторско поимање безбједности те теорију регионалног безбједносног комплекса, у раду се анализира безбједносна ситуација у Босни и Херцеговини (БиХ), њене импликације на шире, западнобалканско безбједносно окружење, као и допринос којег безбједносна ситуација у БиХ остварује у контексту диференцирања западнобалканског безбједносног поткомплекса у односу на шири европски безбједносни идентитет под чијим утицајем се регион налази. Циљ рада је да се укаже на кључне факторе који детерминишу безбједносну ситуацију у БиХ и региону, као и на специфичност безбједносног контекста у БиХ која се огледа у суштинској неодвојивости његове политичке и социјеталне димензије, јер је питање колективног идентитета у БиХ, као категорије социјеталне безбједности, искључиво позиционирано на етнополитичким премисама манифестованим кроз њену дејтонску уставну структуру и консочијативни карактер њеног политичког система. Самим тим, један од закључака рада јесте да се узроци неповољне безбједносне ситуације у БиХ те њених негативних импликација по регион, примарно морају тражити у перманентном конфликту три етнополитичка идентитета и дисфункционалности политичких механизма за њихово рјешавање, као и неадекватности политика које кључни репрезенти европског безбједносног идентитета, попут Европске уније и НАТО-а, примјењују према дејтонској БиХ готово од њеног успостављања.

Кључне ријечи: БиХ, западнобалкански безбједносни поткомплекс, политичка безбједност, социјетална безбједност, Србија, Хрватска, европски безбједносни идентитет, ЕУ, НАТО.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Вјероватно два најеминентнија представника тзв. Копенхашке школе, Бери Бузан (Barry Buzan) и Оле Вивер (Ole Weaver), понудили су, у основи,

¹ Аутор за кореспонденцију: др Борис Тучић, доцент на Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, имејл: boris.tucic@fbn.unibl.org.

неореалистичку теоријску поставку у којој су регионе, као релативно аутономне безбједносне комплексе, са властитом унутрашњом динамиком, али и сложеним међусобним односима и интерконекијама са окружењем у којем дјелују, издвојили као кључне актере савременог међународног политичког и безбједносног система (Buzan & Weaver, 2003). Унутар регионалних безбједносних идентитета, у одређеним случајевима, јављају се ужи безбједносни поткомплекси који се, с једне стране, ослањају на шири оквир под чијим се утицајем налазе, али се, с друге, карактеришу и низом иманентних својстава која их од регионалног безбједносног комплекса одвајају (Kelly, 2007; Santini, 2017). Крећући се у задатој теоријској матрици, у раду се настоје сагледати основне карактеристике Западног Балкана као безбједносног поткомплекса у односу на шири, европски безбједносни оквир са којим је чврсто повезан, перспектива западнобалканског безбједносног идентитета и, посебно, утицај којег БиХ, са својом сложеном унутрашњом безбједносном динамиком, индукује на шире окружење, манифестујући се као један од кључних чинилаца очувања безбједносног идентитета Западног Балкана. Разматрање кључних питања у оквиру овако постављеног предмета истраживања реализује се уз примјену појмовно-категоријалног апарата и методолошког инструментарија науке о међународним односима и безбједности те кроз неколико аналитичких равни: равни идентификације кључних својстава западнобалканског поткомплекса који га диференцирају и одвајају од ширег, европског комплекса, равни сагледавања основних фактора и карактеристика интерног безбједносног контекста у самој БиХ, равни природе односа БиХ са другим релевантним западнобалканским субјектима, примарно Србијом и Хрватском те равни непосредног односа БиХ са кључним носиоцима европског безбједносног идентитета, као што су Еропска унија и НАТО. На крају анализе, дата су закључна разматрања аутора.

ОСНОВНА СВОЈСТВА ЗАПАДНОБАЛКАНСКОГ БЕЗБЈЕДНОСНОГ ИДЕНТИТЕТА

Крвави распад савезне државе и ратови за „југословенско наслијеђе” (Бакић, 2011: 109–139) током деведесетих година прошлог вијека, са својим вишедимензионалним импликацијама, диференцирали су политички простор бивше СФРЈ у односу на преостали дио европског континента. Насупрот интегративних процеса који су, крахом биполаризма, на остатку континента све више добијали замаха и доприносили изградњи новог европског безбједносног идентитета, структурално и институционално оличеног у Европској унији и НАТО-у, подручје бивше СФРЈ кретало се у супротном смјеру, суочавајући се са феноменима балканизације (Тодорова, 2015) и сукцесивних оружаних сукоба у форми грађанског рата са међународним учешћем. Другим ријечима, за разлику од европског безбједносног комплекса те интеграције, либерализације и десекуритизације као његових основних карактеристика, простор који се од 1998. године означава неспретном геополитичком ситуацијом, карактерише се појавом новог безбједносног идентитета.

литичком кованицом „Западни Балкан” наметнуо се као засебан, али не и у потпуности заокружен безбједносни контекст у чијем средишту су били феномени и процеси по својој природи „на другој страни клатна” у односу на оне којима се карактерисао шири европски безбједносни оквир (Skočajić – Juvan & Grizold, 2017). Након почетне фазе израженог лутања и неуспјеха кључних европских и, уопште, међународних чинилаца да оружане сукобе у појединим бившим југословенским републикама, уколико већ нису могли бити спријечени, што прије зауставе, појавиле су се дилеме на којим основама градити будуће односе према овом турбулентном подручју – постепено га инкорпорисати у шири политички и безбједносни европски оквир или га третирати као екстерни безбједносни изазов. Дилема је отклоњена крајем деведесетих година прошлог вијека, етаблирањем свеобухватног политичког приступа региону те отварањем перспективе интеграције западнобалканских држава у Европску унију и НАТО и, на тај начин, увлачења трансформисаног западнобалканског поткомплекса у шири европски безбједносни комплекс. Номинално, са успјешном реализацијом интегративних процеса, спровођењем неопходних реформи и развојем регионалне сарадње, превлачење (енг. *Overlay*) западнобалканског поткомплекса од стране европског безбједносног комплекса све више би долазило до изражаја, са крајњим исходом у њиховом потпуном идентитетском стапању (Вучић и Миленковић, 2014).

Међутим, без обзира на различите (не)успјехе држава региона на европском путу или, пак, улазак неких од њих у НАТО, западнобалкански безбједносни идентитет је и даље присутан и јасно видљив. Његова специфичност посебно се огледа у чврстој испреплетености политичке (Weaver, 2011) и социјеталне (Панић, 2009) безбједносне димензије (Leka, 2020: 207), у смислу да су питања националног, вјерског и културног идентитета и даље кључна, а у појединим западнобалканским државама, и једина основа мобилизације политичког легитимитета и политичке артикулације. Изузимајући глобалне пријетње, земље региона безбједносне опасности идентификују примарно у међуетничким и међурелигијским односима те су, у овом контексту, далеко више окренуте једне према другима него према екстерним факторима, развијајући интерну регионалну безбједносну динамику различиту у односу на ону која је присутна на остатку континента. Без обзира на укљученост земаља региона у интегративне и реформске процесе различитог интензитета, а чији резултат је, између осталог, дјелимично преузимање одређених елемената европског безбједносног идентитета, Западни Балкан још увијек егзистира као релативно аутономна безбједносна цјелина. Иако би и неке друге западнобалканске државе, попут Сјеверне Македоније, могле послужити као добар примјер, чини се да специфичне безбједносне карактеристике региона највише до изражаја долазе у БиХ те ћемо наставак текста посветити најзначајнијим својствима, феноменима и процесима који не само да креирају безбједносни контекст у овој државној заједници већ знатно утичу на укупно безбједносно стање у региону.

АКТУЕЛНИ БЕЗБЈЕДНОСНИ КОНТЕКСТ У ОКВИРУ ДЕЈТОНСКЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Двадесет и шест година од закључења Дејтонског мировног споразума којим је, како се то обично каже, заустављен грађански рат те дефинисана њена уставноправна структура и политички систем, БиХ не само да и даље карактерише висок ниво секуритизованости укупне политичке, али и социјеталне, војне, економске па чак и еколошке сфере, већ представља и дубоко подијелену и фрагментирану друштвено-политичку заједницу чији су ријетки хомогенизујући фактори искључиво екстерног карактера. Корисни перманентне секуритизације могу се идентификовати, прије свега, у супротстављеним перцепцијама, а, самим тим, и односу према дејтонској структури БиХ од стране кључних унутрашњих, али и међународних политичких чинилаца. Другим ријечима, три конститутивна народа на различите начине перципирају те граде однос према БиХ, али и према њена преостала два конституента. С једне стране, бошњачки политички актери, као репрезенти појединачно најбројнијег народа, отворено настоје готово сваки политички процес и активност функционално подвести под матрицу унитаризације унутрашње структуре БиХ, са крајњим циљем укидања ентитета и успостављања „грађанске државе” у оквиру које би односи били уређени у складу са потребама те идентитетским вриједносним елементима једног народа у БиХ (Странка демократске акције, 2019). Паралелно с процесима формалне и, што је чешће случај, неформалне ревизије дејтонске уставне структуре, реализују се покушаји вјештачког наметања „босанскохерцеговачког идентитета”, као „заједничке одреднице свих грађана БиХ и осјећаја припадности држави БиХ” (Максимовић, 2019). Овакви процеси по аутоматизму доводе до реакције, прије свега, из Републике Српске, као државотворног оквира српског народа у БиХ, али и једног од потписника кључних анекса Дејтонског мировног споразума² те снажне секуритизације свих питања везаних за положај српског народа у овој бившој југословенској републици. Представници хрватског народа чији је положај у оквиру ФБиХ угрожен бошњачком преминацијом те, за разлику од српског народа и Републике Српске, непостојањем одговарајућег уставног и политичко-институционалног оквира који би хрватском народу омогућио адекватну заштиту и политичку аутономност, овакве пројекције бошњачких политичких актера такође виде као непосредну политичку опасност те пажњу усмјеравају ка обезбјеђењу „једнакоправности” хрватског народа у БиХ, а посебно у ФБиХ, посредством измјена изборног законодавства којим ће се, уз имплементацију Одлуке Европског суда за људска права из здруженог случаја „*Sejdic and Finci v. BiH*” (Bardutzky, 2010), хрватском народу омогућити да бира власти, легитимне политичке представнике, а не да то у име њих чини бошњачко бирачко тијело (Хрватски медијски сервис, (2020, 25. септембар)).

² Ту се посебно истичу Анекс IV који чини Устав БиХ те Анекс X којим су регулисани цивилни аспекти имплементације Дејтонског мировног споразума, укључујући и позицију и надлежности високог представника међународне заједнице у БиХ.

Уз сложене односе између три конститутивна народа и њихових политичких репрезентата који се преливају (енг. *spill-over*) на све сфере друштвеног живота, одржавајући сталан осјећај угрожености и секуритизације, додатну отежавајућу околност по унутрашње односе и, посебно, политичку и социјеталну безбједност, представља и дјеловање високог представника у БиХ који је низом својих вануставних одлука у значајној мјери модификовао дејтонску структуру и дистрибуцију надлежности између појединих нивоа власти, по правилу, на штету ентитета, конкретније, Републике Српске. Посљедњих неколико година, у околностима релативног слабљења инструмената моћи високог представника услјед политичког одговора из Републике Српске (Народна скупштина Републике Српске [НСРС] 2021), његов *modus operandi* преузео је Уставни суд, номинално институција БиХ, али истовремено и једини уставни суд у Европи те један од два у свијету, у којем су ангажована и тројица страних судија који, уз судије из реда бошњачког народа, прегласавањем намећу одлуке са снажним унитаристичким импликацијама.

Односи домаћих актера и акумулирана неријешена питања везана за њену егзистенцију, функционалност и правац политичког развоја те, као што ће се видјети, низ системских грешака релевантних међународних фактора, политичку и социјеталну безбједност БиХ одржавају у стању перманентне угрожености, минимизирајући могућности заједничког дјеловања чак и по питањима која, попут још увијек актуелне пандемијске кризе, представљају идентичну безбједносну пријетњу за све.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И ЗАПАДНОБАЛКАНСКИ БЕЗБЈЕДНОСНИ ПОТКОМПЛЕКС

Полазећи од њене етничке и уставноправне структуре, аутономности политичког дјеловања њених ентитета и етничких колективитета, али и заједничке југословенске прошлости те актуелних формалних веза са већином осталих земаља региона, безбједносни контексти БиХ и Западног Балкана у међусобном су односу чврсте повезаности и детерминисаности. Безбједносна ситуација у БиХ, посебно на политичкој и социјеталној равни, транспонује се на већину осталих земаља региона, на сличан начин као што се дјеловање осталих западнобалканских држава, а посебно Србије и Хрватске, иако је ова друга 1. јула 2013. године постала чланица Европске уније и тиме се, формално, прикључила ширем, европском безбједносном идентитету, одражава на унутрашње односе у БиХ. При томе, без обзира што по стандардима међународног права, али и одредбама Анекса IV Дејтонског мировног споразума, БиХ представља јединствену државу која је преузела међународноправни континуитет од некадашње „Републике БиХ”, укључујући и чланство у ОУН³, хетерогеност у приступу бројним питањима посебно долазе до изражаја у дјеловању БиХ на међународном плану, укључујући и односе са појединим западнобалканским државама, међу којима се посебно

³ Члан I – 1 Устава БиХ.

издвајају Република Србија и Република Хрватска те ћемо се у наставку овог дијела осврнути на кључне политичке моменте у савременим односима БиХ са ове двије сусједне земље. Политичке и социјеталне безбједносне опасности на Западном Балкану, у чијем средишту су ентитичко-вјерски идентитети, манифестују се по принципу трипартитности, као што је случај са односом БиХ – Србија – Хрватска или, с друге стране, односом Србија – Македонија – Косово, уколико се у фокус разматрања постави албанско национално питање и безбједносне опасности које оно индукује.

Што се тиче Републике Србије као једног од потписника дејтонског уговорног пакета, може се идентификовати оштра дистинкција између односа који се развијају између Републике Српске и Србије, с једне, те федералног дијела БиХ или институција БиХ и Србије, с друге стране. На основу могућности предвиђених чланом III – 2 Устава БиХ, Српска и Србија су још септембра 2006. године потписале Споразум о успостављању специјалних паралелних веза, као шире платформе развоја међусобних односа у различитим областима, док од 1992. године дјелује и Политичко-економско представништво Републике Српске у Београду, са основним задатком да олакшава и координише развој сарадње између два субјекта. Иако су њихови односи у постдејтонском периоду пролазили кроз различите фазе, Српска је, природно, узимајући у обзир да и са једне и са друге стране Дрине живе припадници истог народа, наслоњена на Србију и по бројним питањима настоји пратити званичну политику Београда. На примјер, БиХ је једина земља у региону која, због противљења Републике Српске, није признала једнострано проглашену независност Косова и Метохије из 2008. године. Такође, пратећи званичну политику војне неутралности Републике Србије, али и одбијајући могућност постављања „НАТО границе“ на Дрини, Српска се оштро противи приступању БиХ Сјеверноатлантском савезу, што је изражено и кроз Резолуцију Народне скупштине Републике Српске о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности из 2017. године која, додуше, не таргетира искључиво НАТО, већ садржи уопштenu формулацију војне неутралности у односу на постојеће војне савезе до расписивања референдума у Републици Српској на којем би била донијета коначна одлука по овом питању (Народна скупштина Републике Српске, 2017). Уопште, развој односа и чврсто ослањање на Србију, као регионално најснажнијег политичког, војног и економског актера, за Републику Српску представља један од кључних фактора јачања безбједности у околностима снажних притисака не само унутрашњих већ и различитих међународних фактора.

С друге стране, актери на бошњачком политичком спектру, али и актери чија је основна политичка платформа „државност“ и „сувереност“ БиХ, регионално позиционирање и дјеловање Републике Србије по правилу посматрају кроз призму безбједносних опасности и секуритизације. Двије су основне групе разлога за овакву перцепцију. У једну спадају, условно речено, наслијеђени фактори посредством којих је етаблирана и развијана концепција о само једном народу као жртви оружаних сукоба у периоду 1992–1992. године и Србији као „агресору“ (Дупљак, 2001; International Crisis Group,

2011) која се, дијелом по инерцији, а у основи циљано транспонује до данашњих дана. Друга група фактора везана је за страхове ове групе политичких актера од промјена односа снага у региону и евентуалних импликација по унутрашње односе у БиХ, посебно у контексту позиције Републике Српске. Истовремено, то не спријечава бошњачке политичке актере да, пратећи етничку линију, настоје развијати интензивну сарадњу са политичким актерима у Рашкој области (Санџаку) у Републици Србији, а недавно је БиХ у Новом Пазару отворила и своје конзуларно представништво.

Република Хрватска је, попут Србије, потписник Дејтонског мировног споразума. Иако би се на генералној равни односи између БиХ и Хрватске у постдејтонском периоду могли оцијенити задовољавајућим, једно од кључних питања у односима између двије земље посљедњих година јесте положај хрватског народа у БиХ и његова борба за политичку равноправност, у смислу осигурања права на избор својих легитимних политичких представника, а за које је Хрватска у појединим фазама исказивала различит ниво заинтересованости, од релативизације и инертности, до отвореног испољавања забринутости (Национал (2020, 25. септембар)). Према хрватском законодавству, грађани БиХ хрватске националности имају право на олакшано стицање држављанства и путних исправа Републике Хрватске те се неријетко манифестују као битан фактор у изборном процесу за хрватски Сабор. Прво као кандидата за чланство, а данас и као чланице Европске уније и НАТО-а, званична политика Хрватске према БиХ је усмјерена на јачање добросусједских односа и пружање подршке БиХ на њеном „европском путу”, међутим, то свакако не значи да по појединим питањима није долазило до озбиљних заостравања у међусобним односима, попут питања изградње пељешког моста и, по оцјени политичких актера са сједиштем у Сарајеву, озбиљног нарушавања територијалног интегритета БиХ и онемогућавања приступа отвореном мору (Хусеиновић, 2018); (Јазвић, 2019). БиХ са Хрватском има најдужу копнену границу од 1047 километара и низ отворених територијалних питања, од подручја Неума, преко обале ријеке Уне до пограничног подручја између Бихаћа и Коренице.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И ШИРИ ЕВРОПСКИ БЕЗБЈЕДНОСНИ КОМПЛЕКС

Као и остале земље региона, БиХ је активно укључена у интегративне процесе у западне политичке, економске и безбједносне структуре, чији је крајњи исход, између осталог, трансформација нестабилних западнобалканских држава у складу са прерогативима и стандардима европског безбједносног комплекса. Два кључна институционална ауторитета у процесима трансформације су свакако Европска унија и НАТО, међутим, чини се да су резултати досадашњих активности у овом правцу далеко од очекиваних, посебно када је ријеч о БиХ.

Номинално, БиХ је на зачељу „западнобалканске колоне” по оствареним резултатима у процесу стабилизације и придруживања, као кључном политичком инструменту регионалног приступа Европске уније овом подручју. Иако представља један од ријетких хомогенизујућих фактора у дубоко подијељеном и веома конфликтном политичком простору БиХ, процес европских интеграција, од закључења уговорних односа са европском организацијом 2008. године, оптерећен је бројним застојима и кризама за шта одговорност не сносе само политички актери у БиХ. Као један од проблема намеће се питање „помирења” сложене и високо децентрализоване уставно-правне и институционалне структуре БиХ са захтјевима ефикасне реализације обавеза које из процеса придруживања, односно, приступања проистичу. У том смислу, могуће је идентификовати два супротстављена гледишта. С једне стране, постоји легалистички приступ чији су главни заговорник институције Републике Српске које указују да се обавезе из процеса успјешно могу реализовати у постојећим, дејтонским уставним оквирима, о чему свједоче и резултати које у овом контексту остварује управо Република Српска. Насупрот овом, постоји приступ, оличен кроз ставове и дјеловање политичких актера са сједиштем у Сарајеву, који подразумева покушај манипулације интегративног процеса у правцу потпуног редефинисања уставне структуре, централизације и јачања позиције и надлежности институција на нивоу БиХ. У судару два супротстављена концепта, без обзира на номинални компромис изражен кроз „Систем координације у процесу европских интеграција у БиХ” (Савјет министара, 2016), посредством којег се настоји обезбиједити координисано и кохерентно дјеловање свих нивоа власти у процесу европских интеграција, у складу са њиховим уставним надлежностима те осигурати иступање БиХ „једним гласом” у односима са Бриселом, основна карактеристика „европског пута” БиХ је застој и перманентна секуритизација процеса. Истовремено, оваквој ситуацији у прилог иде често неадаптиран и недовољно флексибилан приступ саме Европске уније која сваки формални корак напријед БиХ у процесу условљава реализацијом захтјева који не проналазе непосредно утемељење у *acquis*-у, који су непримјерени за земљу са статусом у процесу какав има БиХ те, посебно, који дубоко задиру у уставну конфигурацију и надлежности ентитета чиме је њихова реализација унапријед осуђена на неуспјех. Довољно је осврнути се само на услове које је Европска комисија поставила пред БиХ у контексту одобравања статуса кандидата за чланство, међу којима су и они који се односе на трансфер значајног дијела надлежности у области правосуђа са ентитетског на нивоу БиХ, укључујући и поједине функције уставних судова те легализацију низа недејтонских, односно, неуставних институција, али и процеса и пракси на нивоу БиХ који су успостављени и етаблирани под притиском међународног фактора, а примарно Канцеларије високог представника (European Commission, 2019). Уједно, позиција БиХ као земље која је укључена у процес европских интеграција непомирљива је са њеним статусом територије која се налази под својеврсним међународним протекторатом, персонализованом управо у високом представнику, и поред тога

што је Унија са својим чланицама највећи финансијер Канцеларије високог представника и његовог дјеловања (Канцеларија високог представника [ОХР] 2021). Суочена са бројним интерним проблемима системске природе те не успијевајући да понуди конкретну и јасну европску перспективу чије остварење би се темељило на примјеренијим политичким и економско-финансијским инструментима, Унија је знатно изгубила своју трансформативну моћ (Ковачевић, 2019: 26–49) у односу на цјелокупан регион, а посебно у односу на земљу са тако сложеним односима каква је БиХ.

Што се тиче НАТО-а као другог ауторитета уз чију асистенцију БиХ треба реализовати неопходне реформе које ће јој обезбиједити превазилажење балканског и прихватање европског (евроатлантског) безбједносног идентитета, ситуација је још комплекснија. И док по питању процеса европских интеграција постоји номинални консензус свих њених конституената и њихових политичких представника, питање интеграције БиХ у НАТО већ само по себи подразумева оштре подјеле, секуритизацију и политичке тензије. Као што је поменуто, као кључни противник уласка БиХ у НАТО манифестују се институције Републике Српске које по овом питању прате званичну политику војне неутралности Републике Србије. Самим тим, без обзира на присуство НАТО снага у БиХ, додуше у спецификованијем облику него што је то било раније те, без обзира на сарадњу коју Оружане снаге БиХ остварују са овом војно-политичком организацијом, у односима БиХ и НАТО-а ни номинално нити суштински не користе се уобичајени стратешки, плански и оперативни инструменти инхерентни земљама које се налазе на формалном путу ка чланству у НАТО.

Досадашњи развој међусобних односа указује да је централни циљ и Европске уније и НАТО-а у односу на регион Западног Балкана пресијецање „руског малигног утицаја” на овом подручју (Радио Слободна Европа (2019, 2. јул), чиме би се, по датој пројекцији, обезбиједило његово снажније наслањање на евроатлантски политички, безбједносни и сваки други идентитет те далеко виши степен безбједности у „европском дворишту”. При томе, у фокусу корективног дјеловања западних сила на западнобалканском подручју су колективни идентитети и политике који се идентификују као „промотери” руског присуства на овом подручју.

Уз нестабилност коју индукује на њеним спољним границама, Западни Балкан је у односу на Европску унију и „извозник” специфичних безбједносних пријетњи, међу којима се издвајају оне везане за тероризам (Вукоичић, 2018: 103–117), посебно у свјетлу повезаности појединих лица и организованих група које су учествовале у оружаним сукобима у региону деведесетих година прошлог вијека или, пак, у ратним сукобима на подручју Сирије, са терористичким актима којима је Западна Европа изложена посљедњих година. Према постојећим подацима, седам организација које своје испоставе имају и на простору БиХ налазе се на листи санкционисаних субјеката због повезаности са тероризмом, а коју редовно објављује и ажурира Савјет безбједности ОУН (United Nations Security Council, 2021).

ЗАКЉУЧАК

Својим унутрашњим односима, акумулираним политичким и безбједносним проблемима, специфичном интерном безбједносном динамиком и, посебно, транспозицијом своје унутрашње комплексности и недоречености на односе са другим земљама региона, примарно Републиком Србијом и, у нешто мањој мјери, Републиком Хрватском, као потписницима Дејтонског мировног споразума и перципираним матичним државама два од три њена конститутивна народа, БиХ се манифестује као један од кључних чинилаца западнобалканског безбједносног поткомплекса.

Унутрашњи политички и социјетални безбједносни контекст у БиХ, уз повремене и релативно краткотрајне „детант фазе”, од потписивања Дејтонског мировног споразума до данас изразито је неповољан, а у његовом средишту садржане су опречне перцепције БиХ као конституционалног, политичког па и културног оквира за аутономно упражњавање идентитетских садржинских елемената њених конститутивних народа. Другим ријечима, у средишту унутрашњег конфликта садржана је колизија између концепта који инсистира на очувању и заштити дејтонског уставног и политичког оквира као гаранције аутономности на етничким и вјерским критеријима успостављених колективних идентитета те концепта који тежи прекомпозицији унутрашње структуре БиХ и успостављању новог – „грађанског” БиХ идентитета који садржи претпоставке за политички и безбједносно веома опасне процесе мајоризације од стране најбројнијег конститутивног народа и утапања традиционалних етновјерских идентитета у вјештачку идентитетску матрицу која почива на „босанским” националним прерогативима. Концептуална супротстављеност на овом, базичном нивоу, резултује сталном секуритизацијом готово свих релевантних питања на друштвеном спектру, дубоком подијељеношћу и тензијама у јавном дискурсу које укључују и питање самог опстанка БиХ као политичке заједнице.

Уједно, уз заоставштине ратне прошлости, унутрашње прилике у БиХ снажно се рефлектују и на односе у региону, посебно у доминантном етничком троуглу – Срби, Хрвати, Бошњаци који, уз неријешене српско-албанске, односно, македонско-албанске односе, представља кључ стабилизације региона и његове постепене безбједносне трансформације.

У најмању руку, подједнаку одговорност за неповољно политичко-безбједносно стање у БиХ, а посредно и у региону, сноси и снажно присутан међународни фактор, почевши од превазиђеног, контрапродуктивног и правно веома упитног високог представника међународне заједнице у БиХ, до Европске уније и НАТО-а као субјеката који, умјесто да се манифестују као кључни фасилитатори безбједносно-идентитетске транзиције овог подручја, својим неадаптираним приступима и политикама, а често и једностраним ангажовањем у корист једног од три конститутивна актера, доприносе продубљењу неповољне ситуације. У интеракцији елемената два безбједносна идентитета, превага и даље иде на страну западнобалканског,

док се европски идентитет, оличен прије свега у дјеловању и политикама Европске уније, показује као недовољно потентан да оствари кључан трансформативни утицај те чвршће инкорпорише ово осјетљиво подручје у властити стабилизирајући оквир.

ЛИТЕРАТУРА

- Бакић, Ј. (2011). *Југославија: Разарање и његови њумачи*. Београд: Службени гласник.
- Bardutzky, S. (2010). The Strasbourg Court on the Dayton Constitution: judgment in the case of Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina, 22 December 2009. *European Constitutional Law Review*, 6(2), 309–333.
- Buzan, B. & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security*. Cambridge University Press.
- Вукоичић, Ј. (2018). Исламистички тероризам на Балкану. *Зборник радова са научне конференције „Регионална сарадња у сузбијању прекограничној криминала: савремени изазови њероризма и миранјске кризе“*, 103–117. Бања Лука: Факултет безбједносних наука.
- Вучић, С. и Миленковић, М. (2014). Македонија: фактор стабилности или нестабилности у регионалном поткомплексу Западни Балкан. *Међународни ѓроблеми*, 66(3–4), 423–442.
- Дупљак, Р. (2001). *Каракјер рајиа у БиХ 1992–1995*. Сарајево: Институт Ибн Сина.
- European Commission. (2019). *Communication to the European Parliament and the Council: Opinion on Bosnia and Herzegovina’s Application for Membership of the European Union*. Brussels: COM 261 Final.
- Hanau Santini, R. (2017). A New Regional Cold War in the Middle East and North Africa: Regional Security Complex Theory Revisited. *The International Spectator*, 52(4), 93–111.
- Хрватски медијски сервис. (2020, 25. септембар). Човић: Нећемо одустати док не осигурамо једнакоправност хрватског народа на свим разинама власти. ХМС. Преузето 24. 2. 2021. <https://hms.ba/covic-necemo-odustati-dok-ne-osiguramo-jednakopravnost-hrvatskog-naroda-na-svim-razinama-vlasti/>.
- Хусеиновић, С. (2018, 30. јул). Хрватска не смије затворити БиХ. *Дојче Веле*. Преузето 26. 3. 2021. <https://www.dw.com/bs/pelje%25A1ki-most-hrvatska-ne-smije-zatvoriti-bih/a-44867189>.
- International Crisis Group. (2011). *Bosna i Hercegovina: Šta Republika Srpska hoće?*. Sarajevo/Brisel: ICG.
- Јазвић, Д. (2019, 21. јул). Пељешки мост Сарајево више не може покушати зауставити. *Вечерњи лисј*. Преузето 27. 3. 2021. <https://www.vecernji.hr/vijesti/peljeski-most-sarajevo-vise-ne-moze-ni-pokusati-zaustaviti-1333351>.
- Kelly, R. E. (2007). Security theory in the „new regionalism“. *International Studies Review*, 9(2), 197–229.

- Ковачевић, М. (2019). Ограничења трансформативне моћи Европске уније и Западни Балкан. *Међународни њроблеми*, 71(1), 26–49.
- Leka, G. (2020). North Macedonia within Western Balkans sub-regional security complex: A Theoretical Approach. *International Journal of Innovation and Scientific Research*, 49(2), 206–215.
- Максимовић, Д. (2019, 19. септембар). Декларација с предумишљајем? *Дојче Веле*. Преузето 21. 2. 2021. <https://www.dw.com/sr/bih-deklaracija-s-predumi%C5%A1ljajem/a-50496129>.
- Национал (2020, 25. септембар). Пленковић пред Опћом скупштином УН тражио нови изборни закон у БиХ. *Национал*. Преузето 24. 2. 2021. <https://www.nacional.hr/plenkovic-pred-opcom-skupstinom-un-a-trazio-novi-izborni-zakon-u-bih/>.
- Народна скупштина Републике Српске [НСРС] (2017). Резолуција Народне скупштине Републике Српске о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности, *Службени тласник Републике Српске*, бр. 111/17.
- Народна скупштина Републике Српске [НСРС] (2021). Закључак Народне скупштине Републике Српске у вези са захтјевом за подношењем извјештаја високог представника о цивилном спровођењу мировног споразума за период 1995–2020. године, *Службени тласник Републике Српске*, бр. 17/21.
- Office of the High Representative [OHR]. (2021). General information. Преузето: 30. 3. 2021. <http://www.ohr.int/about-ohr/general-information/>.
- Panić, B. (2009). Societal security – security and identity. *Western Balkans Security Observer-English Edition*, 13, 28–39.
- Радио Слободна Европа. (2019, 2. јул). Пентагон: Руски малигни утицај на Европу. *РСЕ*. Преузето 27. 3. 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/pentagon-ruski-maligni-uticaj-na-evropu/30033296.html>.
- Савјет министара. (2016). Одлука о систему координације у процесу европских интеграција у БиХ. *Службени тласник БиХ*, бр. 8/16.
- Skočajić Juvan, N. & Grizold, A. (2017). The complex of security in the Western Balkans: processes and issues. *Teorija in praksa*, 54(2), 241–264.
- Странка демократске акције. (2019). *Програмска декларација*. Преузето 28. 3. 2021. http://sda.ba/assets/img/programska_deklaracija_sda.pdf.
- Тодорова, М. (2015). *Имајнарни Балкан*. Загреб: Наклада Љевак.
- United Nations Security Council. (2021). *Consolidated list of individuals, entities and other groups related to terrorism: generated on 21 April 2021*. Retrieved 27. 3. 2021. <https://www.un.org/securitycouncil/content/un-sc-consolidated-list>.
- Wæver, O. (2011). Politics, security, theory. *Security dialogue*, 42(4–5), 465–480.

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЈЕШТАЈНА ДЈЕЛАТНОСТ КАО ПРЕДУСЛОВ КВАЛИТЕТНЕ КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ПРОГНОСТИКЕ КРИМИНАЛИТЕТА

Прегледни научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2101057S	COBISS.RS-ID 134946561	УДК 327.84:[343.985:341.456]
---------------------------------	------------------------	------------------------------

Давор Ступар¹

Министарство унутрашњих послова Републике Српске
Служба за заштиту интегритета и законитости у раду

Апстракт: Криминалистичка прогностика у циљу квалитетне криминалистичке прогнозе у изучавању нових и прилагођавању сопствених метода а као дио криминалистичке стратегије у супротстављању криминалитету као претходни стадијум мора доћи до шире спознаје о истом. У основи било каквог прогнозирања криминалитета, потребно је да постоје подаци о криминалитету, који су на системски начин по својој форми и структури обрађени и похрањени у евиденције и базе података а прикупљање података јесте есенцијални дио на коме се и заснива криминалистичко-обавјештајна дјелатност. Криминалистичко-обавјештајна дјелатност претходи криминалистичко-обавјештајној аналитици која се може дефинисати као систем у процесу прикупљања, обраде и презентовања података у остварењу полицијских циљева а, самим тим, и квалитетне криминалистичке прогностике криминалитета. У основи, тај задатак се може посматрати на начин да се криминалистичко-обавјештајном дјелатношћу и системом прикупљају, похрањују подаци који се потом аналитички обрађују у циљу расвјетљавања кривичних дјела у тактичком и криминалистичке прогнозе криминалитета у стратешком смислу. У овом раду ће се приказати улога прикупљања података кроз криминалистичко-обавјештајну дјелатност и криминалистичко-обавјештајни систем као предуслов квалитетне криминалистичке прогнозе криминалитета.

Кључне речи: криминалистичко-обавјештајна дјелатност, криминалистичко-обавјештајни систем, криминалистичка стратегија, криминалистичка прогноза.

¹ Аутор за кореспонденцију: мр Давор Ступар, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Служба за заштиту интегритета и законитости у раду, Јединица за професионалне стандарде, имејл: davortnt@yahoo.com.

УВОД

Кроз цјелокупну људску историју, нарочито за вођење рата, постојала је потреба да се предвиђа. Познато је да је историја човјечанства, између осталог, и историја рата а моћ предвиђања, нарочито мислећи на њене методе, одувјек је била веома скривена и о тој, тада, вјештини се мало јавно говорило и писало. Квалитетно предвиђање представљало је стратешку предност у односу на потенцијалне непријатеље као и на само вођење рата, али и на остале друштвене појаве.

Још је у старом вијеку кинески ратни теоретичар Сун Цу (*Sun Tzu*) у свом дјелу „Умијеће ратовања” у поглављу тринаест „О шпијунима”, навео да предвиђање није дар који долази с неба нити на основу ранијих примјера или путем прорачуна. Предвиђање се изводи на основу података до којих долазе они који добро познају прилике непријатеља (Tzu, 2002).

Наведени аутор је апострофирао да се предвиђање изводи на основу података до којих долазе они који добро познају непријатеља, што је за тадашњу спознају било и прихватљиво и заснивало се у основи на прикупљању података. У тадашњем времену нису били познати модерни, касније развијени, методи за прогностику који су се, између осталог, заснивали и на прорачунима и ранијим примјерима па је наведени аутор саму бит предвиђања везао за прикупљање података. Кроз историју, као и данас, прикупљање података је основа и есенцијални почетак без ког нема даљег поступања и, напослијетку, ни криминалистичке прогностике. Наука која се бави предвиђањем будуће стварности зове се прогностика. Основни прогностички појам је предвиђање (Крстић, 2005: 348). Криминалистичка прогноза представља релативно неистражену, релативно новију криминалистичку дисциплину, којом се настоји предвидјети. Важно је напоменути да предвиђања криминалне појаве и њеног кретања могу бити емпиријска или научно заснована на стварним, закономјерним повезаностима. У научној литератури, прогнозирање се дефинише као процес добијања информација о будућој појави или догађају која у тренутку предвиђања још не постоји. Криминалистичка прогностика његује „индивидуално, типско” предвиђање, без кога нема ни оперативно тактичког, а самим тим, ни превентивног поступања (Крстић, 2005). Наведена констатација аутора правилно закључује да је прогноза претходница успјешне превенције.

Из наведеног се изводи закључак да по слиједу радњи криминалистичко-обавјештајни рад претходи криминалистичкој аналитици а, самим тим, и прогностици криминалитета. Такође, да би се остварила квалитетна криминалистичка превенција, потребно је да се заокружи процес који се може поставити на начин да се прво прикупљају информације кроз криминалистичко-обавјештајну дјелатност, након чега се исти кроз системску и форматизовану методолошку структуру обраде, унесу у базе података а потом кроз методе криминалистичке прогностике изведе коначни прогностички сценарио, односно, криминалистичка прогноза криминалитета. Важно је

напоменути да се прикупљање информација у циљу квалитетне криминалистичке прогнозе криминалитета не смије заснивати само на уским информацијама о учиниоцу кривичног дјела.

Значајан извор информација за скенирање проблема су жртве као главни корисници полицијских услуга. Они имају посебна знања и искуства у вези са проблемом што може бити значајно приликом вршења анализе. Овдје треба имати у виду и постојање непријављеног криминала гдје се не зна за жртве. Због тога полиције и други субјекти у појединим државама предузимају истраживања тамне бројке криминалитета покушавајући да добију информације од жртава које нису регистроване као такве. Посебно је значајно искуство које жртве носе из контаката са полицијом. Она су веома значајна јер указују на могуће пропусте које је полиција предузимала у раду са жртвама (секундарна виктимизација, одбојан став полиције, жртве не добијају повратне информације што уништава њихову мотивацију за будућу сарадњу и повећава незадовољство полицијом) (Goldstein, 1990: 84). Технолошким напретком, уласком у доба друштвених мрежа, опште дигитализације и развојем науке, дошло је до брже размјене информација, размјена роба и људи а, самим тим, и стања и кретања криминалитета.

С појавом нових компјутерских програма, апликативних рјешења, технологија, и полиција добија нове могућности прикупљања информација тако да се може, са значајнијим степеном тачности, напослијетку предвиђати будуће стање криминалитета а, самим тим, и остварити квалитетна криминалистичка прогноза. Доба дигитализације, интернета и других технологија човјеков живот чини све мање приватним јер живот појединца постаје забиљежен како у реалном времену тако и у дигиталном простору. Наведени техничко-технолошки напредак је, уистину, користан у свеобухватном животу с тим да, поред тога што мијења начин живота, биљежи све чешиће, а понекада и трајно, понашање човјека. С тим у вези, а у складу са поменутиим напретком, појавила се тенденција профилисања појединца или групе која је већ присутна у ери маркетинга и економије јер познавање потрошача и његових навика значајно даје прогнозу понашања појединца или профилисане групе у економском смислу. У складу са наведеним, и службе безбједности, као и полиције, развијају своје сопствене методе прогнозирања кретања друштвених појава које спадају у домен њиховог интересовања. Ту свакако спада прогноза криминалитета, нарочито за полицијске органе, мада, поред наведеног, и службе безбједности прогнозирају кретање не само криминалитета него и других друштвених појава интересантних и са аспекта безбједности, користећи методе прогностике.

У модерном супротстављању криминалитету, наилази се на појам *предиктивна полиција*. Она се односи на употребу математичке, предиктивне аналитике и других аналитичких техника у спровођењу закона како би се идентификовале потенцијалне криминалне активности. Предиктивне полицијске методе спадају у четири опште категорије: методе предвиђања злочина, методе предвиђања преступника, методе предвиђања идентитета

починилаца и методе предвиђања жртава злочина (Perry et al, 2013: 1). Све наведено није могуће остварити без квалитетне и системски засноване криминалистичко-обавјештајне дјелатности.

У литератури су присутни радови који у виду криминалистичке стратегије, третирају приступ супротстављању криминалитету кроз полицију вођену обавјештајним подацима. Из наведеног је видљива и сврсисходност кориштења криминалистичко-обавјештајних система у тактичком смислу за расвјетљавање конкретних кривичних дјела и у прогнозног, стратешком смислу, процјењујући будући период кретања криминалитета, гдје је и указано на методе криминалистичке прогностике (Palmiotto, 2000; Groff & La Vigne, 2002; Herchenradera & Myhill-Jonesb, 2015; Бошковић и Матијевић, 2007; Moldy, 2002; Матијевић и Ступар, 2021; Муратбеговић, 2010; Ступар, 2021).

Предмет овог рада је представљање криминалистичко-обавјештајне дјелатности и система прикупљања података а циљ је указати на повезаност и условљеност наведеног са криминалистичком прогностиком.

У наставку овог рада, у првој цјелини, пажњу ћемо усмјерити на криминалистичко-обавјештајну дјелатност као предуслов квалитетне криминалистичке прогностике криминалитета и представити повезаност исте, са нагласком на прикупљање информација о криминалитету, јер ову појаву је немогуће на правилан начин посматрати, контролисати и спречавати, а у складу са наведеним, и унапређивати постојеће и стварати нове методе у супротстављању криминалитету без обавјештајне дјелатности.

У другој цјелини рада приказаће се системи коришћења података прикупљених путем криминалистичко-обавјештајне дјелатности у БиХ у смислу криминалистичко-обавјештајног система 4 x 4. Такође, у раду ће се дијелом представити аутохтони систем који је развио МУП Републике Српске а који се односи на криминалитет под називом Крим 1 и Крим 2.

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЈЕШТАЈНА ДЈЕЛАТНОСТ У ФУНКЦИЈИ ПРОГНОЗЕ КРИМИНАЛИТЕТА

С обзиром на концепте криминалистичког прогнозирања, врсте и методе таквог истраживања, треба истаћи његове главне карактеристике. Његов циљ је идентитет учиниоца кривичног дјела, незаконита дјела уопштено те фактори који их изазивају као и потенцијалне жртве или објекти напада криминалитета. Методе криминалистике као науке јесу и уопштавање искустава истражног и судског рада, проучавање начина извршења кривичних дјела и обрада научних начина прикупљања, проналажења, фиксирања и испитивања доказа на основу података природних и техничких наука (Шавер и Винберг, 1945: 5). У процесу прогнозирања, процјењују се и могуће посљедице криминалитета. На темељу спроведених истраживања, развијају се дјелотворне мјере за спречавање криминалитета или његових појединих врста.

Предмет наведеног прогнозирања могу бити трендови, стање, период дешавања, као и остали задати прогностички параметри а сама прогноза треба да буде не само она која се користи у тактичком смислу него и у стратешком смислу.

Претходница свега наведеног је квалитетна криминалистичко-обавјештајна дјелатност. Експанзија старих и нових форми криминалитета неспорна је чињеница у савременом друштву. Претпоставке оптималних резултата у супротстављању криминалитету захтијевају изградњу једне савремене структуре која би била овлашћена да ради у тзв. претпољу криминалне дјелатности, то јесте, да омогући рано упозорење и продужи вријеме у корист криминалистичке прогнозе и криминалистичког превентивног реговања државних органа.

Средином XX вијека, утемељени су основни облици криминалистичко-обавјештајног рада који се развијао кроз више криминалистичко-обавјештајних дјелатности. Обавјештајни рад или дјелатност је резултат прикупљања, обраде, интеграције, рашчлањивања, предикције, интерпретације и дистрибуције обавјештајних података. Обавјештајни податак, односно, обавјештајна информација је свако ново сазнање о страниој држави, кризном подручју, тренутачном или потенцијалном противнику и сваком другом објекту прикупљено обавјештајним радом а у случају криминалистичко-обавјештајног рада о криминалитету.

Криминалистичко-обавјештајни рад има своје карактеристике које се могу поставити на начин да је свеобухватан по времену, простору и методама, значајан као подршка одлучивању, спроводи се једнаким интензитетом без обзира на појавни облик криминалитета и његово испољавање и усмјерен је ка криминалној појави са више аспеката. У складу са наведеним, криминалистичко-обавјештајна дјелатност користи разне начине прикупљања информација, који на специфичним методама и из различитих извора издвајају информације. Битно је напоменути да су у начинима и методама прикупљања информација преузете методе из рада обавјештајних служби или служби безбједности а створене су и сопствене методе прикупљања информација карактеристичне за рад полицијских службеника.

Средином деведесетих година XX вијека, почеле су јачати иницијативе за проактивно полицијско дјеловање. То је, између осталог, подразумевало предвиђање криминалних активности у будућности. Да би то било могуће, било је потребно прибавити што више корисних информација из криминалног миљеа, а што је било могуће једино уз повећање криминалистичко-обавјештајне дјелатности. Због тога је у Енглеској створен национални криминалистичко-обавјештајни модел (National Intelligence Model) који се протезао на свим нивоима: локални, регионални, прекогранични, међународни, тешке случајеве криминалитета, организовани криминалитет (Guidance on The National Intelligence Model, 2005: 12).

Криминалистичко-обавјештајна активност је у већини европских земаља заснована на разумљивој тенденцији за максималним осигурањем права

и слобода грађана, као и на мудрој уравнотежености са дубоком потребом за прогнозним дјеловањем у циљу превентивног пресијецања и откривања кривичних дјела све рафиниранијег рада криминалаца, које проузрокују теже последице по цјелокупно друштво. Прогнозна карактеристика криминалистичко-обавјештајне дјелатности непосредно доприноси успјешнијем планирању сузбијања криминалитета примјеном савремених метода и средстава.

Искључиви мандат криминалистичко-обавјештајне дјелатности, у теорији, јесте да у прогнозном, превентивном и преткривичном односу према извршиоцима свих облика криминалне дјелатности, кроз прикупљање, анализе и дистрибуцију криминалистичко-обавјештајних података, као и кроз координацију рада других служби и агенција за сузбијање криминалитета, постигне одговарајућу предност у односу на криминалитет уопште.

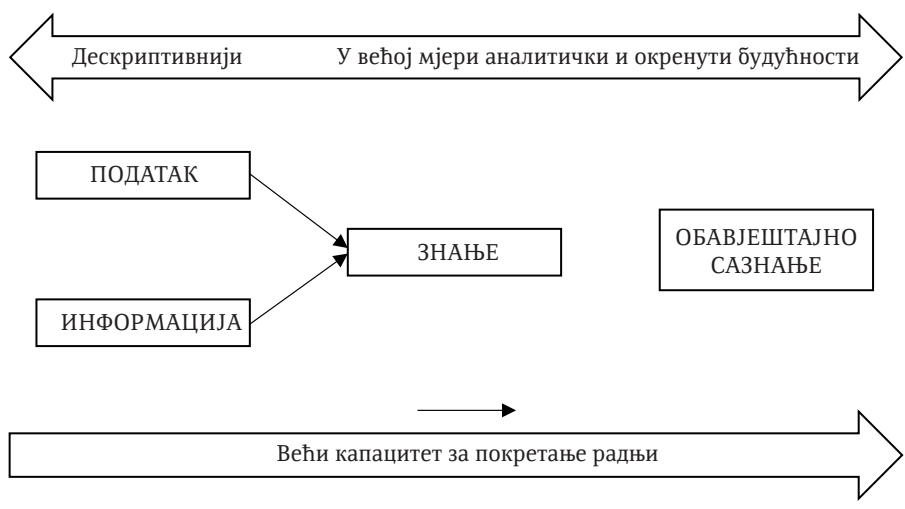
С обзиром на то да је велики значај криминалистичко-обавјештајне дјелатности у сфери криминалистичке прогнозе, потребно је истаћи неке недоумице у дефинисању битних појмова који означавају поједине криминалистичко-обавјештајне садржаје, радње, као што су:

1. Податак је свако сазнање, податак, информација која садржи извјесну информацију.
2. Информација подразумијева знање у сировој форми. Информација је универзално средство саобраћања људи са свијетом и међусобно. Информација је један од главних видова и оруђа човјекове практичне и теоријске дјелатности. Информација је податак који нешто значи. Поред наведеног, уважени криминалиста, др Водинелић, констатује да је сваки податак информација, под условом да саопштава нешто релевантно (Водинелић, 1990: 37), што је засигурно и исправно.
3. Криминалистичко-обавјештајна анализа подразумијева поступак разлагања или раздвајања ствари у њихове саставне-интегралне дијелове, као и утврђивање тих дијелова. Анализа, такође, подразумијева праћење тока одређених догађаја до њихових извора, да би се открили општи принципи који стоје иза њих и исказали резултати овог процеса.
4. Криминалистичко-обавјештајни податак је производ криминалистичко-обавјештајног аналитичког процеса (Манојловић, 2005: 112). То је информација са додатном вриједношћу, коју је могуће разумјети, схватити. Криминалистичко-обавјештајни податак настаје обрадом сирових информација. Криминалистичко-обавјештајни податак има стратешку и тактичку примјену, у зависности од његовог садржаја, карактера и значења.
5. Обавјештајни поступак је поступак сазнавања који се састоји од низа активности, по фазама са крајњим циљем сазнавања оног што се још не зна.

6. Криминалистичко истраживање подразумејева примјену низа метода у испитивању и анализи криминалистичко-обавјештајних података, чињеница, уз примјену правила криминалистике и других наука, која се заснивају на коришћењу савремених техника и метода (Шиминовић, 2002: 7).

Подаци су сирова и нерастумачена запажања и мјерења. Примјери су одлике криминалне активности које је лако квантификовати, као што су пријаве кривичних дјела и друга статистика криминалитета, базе података о починиоцима и полицијска задужења. Информација је податак стављен у контекст и оснажен значењем, чиме добија већу релевантност и сврху. Знање је информација којој је дато тумачење и разумијевање. Када особа информацији дода своју мудрост, она постаје знање.

Према теоретичару криминалистичко-обавјештајне дјелатности (Ratcliffe, 2016:72), обавјештајна сазнања су подаци, информације и сазнања који су оцијењени, анализирани и представљени у формату за одлучивање за потребе дјеловања.

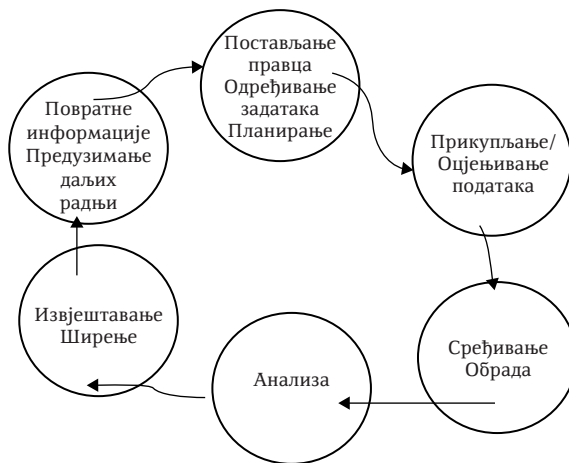
Графикон 1. Од података до обавјештајних сазнања

Ratcliffe, J. (2016). *Intelligence-Led Policing, 2nd Edition*. London/New York: Routledge.

Криминалистичко-обавјештајни рад и обавјештавање имају задатак да обезбиде што већи број релевантних података и информација из свих расположивих извора. Циљ криминалистичко-обавјештајног рада је благовремено, квалитетно и свеобухватно обавјештавање о појавама и догађајима у окружењу који могу имати утицај на безбједносно стање. Тачније, како се ради о криминалистичком обавјештавању, превасходно се мисли на податке, информације из домена појава криминалитета као што су припрема, вршење, скривање предмета, трагова кривичних дјела и учинилаца (Матијевић

и Митровић, 2011: 82). Потребно је у циљу квалитетне поуне база података о релевантним криминалистичко-обавјештајним подацима поступати на начин да се широк дијапазон наизглед небитних информација системски забиљежи јер чак и из таквих података, користећи методе криминалистичке прогностике, можемо да поступамо на квалитетнији начин у зони предикције криминалитета. Процес прикупљања обавјештајних сазнања који се традиционално назива обавјештајним циклусом, описује и одређује шест општеприхваћених стандардних корака помоћу којих се сирови подаци и информације претварају у обавјештајна сазнања с додатом вриједношћу намијењена дјеловању. У идеалном случају, овај процес започиње одлуком или одређивањем задатка, након чега слиједи фаза планирања, послје које аналитичари прелазе на прикупљање информација и података који се морају оцијенити на основу формално признатог система оцјењивања (Графикон 2).

Сљедећи корак је фаза у којој се, заправо, врши обрада која почиње сређивањем и структурисањем доступних података и информација и њиховим уносом у базу података. Подаци и информације се затим анализирају, што резултира изработом обавјештајног производа који се доставља клијенту (руководиоцу, истражитељу или другима који одређују задатак аналитичарима или захтијевају њихову аналитичку подршку) и другим релевантним актерима. Клијент оцјењује обавјештајни производ у складу са својим потребама и захтјевима. Добијене повратне информације користе се за унапређење постојећег производа или као улазни методолошки елементи за будуће сличне производе (OSCE, 2017: 34).

Графикон 2. Криминалистичко-обавјештајни циклус OSCE (2017). Раг полиције заснован на обавјештајним сазнањима. Беч.

Треба напоменути да нова искуства потврђују да се у полицији догађа темељни заокрет према стратешком, будућности усмјереном и циљаном

приступу контроли криминалитета, а који је у основи базиран на концепту криминалистичко-обавјештајне дјелатности и криминалистичкој прогнозици криминалитета. Међутим, наведено не треба схватити уско у смислу проактивних оперативних метода заснованих на полицијским обавјештајним подацима јер наведено и није нужно неспојиво с тим новинама. Национални обавјештајни модел који су усвојиле полицијске снаге у Енглеској и Велсу, као примјер нуди оквир пословних процеса за управљање полицијским приоритетима свих врста па може укључити перспективе партнерских агенција и локалних заједница, а може и поставити параметре за реактивни, као и проактивни, одговор на злочин. Структурисана употреба анализа унутар усвојеног модела потенцијално у потпуности узима у обзир све чиниоце, али задржава у основи процес доношења одлука и одређивања приоритета заснован на доказима, као и фокус усмјерен према будућности који се односи на пријетње сигурности заједнице (Maguire & Tim, 2006: 67). Наведено представља модел који су усвојили Енглеска и Велс у обавјештајном вођењу у доношењу одлука полиције у Великој Британији. Прикупљање обавјештајних података, анализа криминалитета и обавјештајних података, важни су у напорима полиције да смањи криминал и да ријеши хроничне проблеме везане за криминал што је усвојено као модел у едукацији полиције за програм службеника за обавјештајне послове полицијске управе Феникс (Ratcliffe, 2016: 332).

Анализирајући криминалистичко-обавјештајну дјелатност, јавила се потреба за стандардима у вези са прикупљањем информација. У литератури се указује на проблем у вези са прибављањем информација и недовољним квалитетом њихове анализе зато што недостаје кадар за квалитетно обављање тог задатка, с обзиром на то да су у питању нове методе које полиција није примјењивала раније у потребној мери. Истиче се да је прецизно дефинисање проблема први неопходни корак у његовом рјешавању. Указује се на чињеницу да није једноставно прибављати информације са терена зато што полиција у правилу нема кадровских и финансијских могућности да организује детаљна истраживања проблема. Ово се питање превазилази на више начина: склапање споразума и сарадње са појединим научним институцијама које у оквиру научних програма могу доћи до фондова који ће финансирати истраживања (на тај начин, истраживања произлазе из непосредних потреба праксе и за њене потребе). Други начин је увођење мониторинг система (систем супервизије) тако да се прикупљене чињенице, примјењене методе и добијени резултати презентују на панелу пред полицијским и другим стручњацима гдје се спроводи анализа добијених резултата и дају инструкције у вези са даљим поступцима. Организовање тренинга и едукација за полицајце који се баве аналитичким радом је, такође, један од путева. Аутор из домена криминалистичко-обавјештајног рада Голдштајн, препоручује сачињавање стандарда за прикупљање информација с циљем да се обезбиједи њихова потребна доказна снага и повећа објективност (Goldstein, 1990: 90).

Препознајући нове трендове у испољавању криминалитета, јавила се и потреба за специјализацијом појединих организационих цјелина при полицијама, као и актуелни савремени систем обуке полицијских службеника са тенденцијом ка специјализацији кадрова оспособљених за спречавање нових актуелних видова испољавања криминалитета. Тенденција у савременим полицијским организацијама је свакако окренута ка професионализацији и специјализацији како кадрова тако и системских рјешења са акцентом на специјализацију круга послова и задатака на којима се заснива и криминалистичко-обавјештајни рад.

С тим у вези, јавља се потреба да се формирају нове и трансформишу старе организационе цјелине у циљу боље организованости и специјализације што је и тренд у полицијским организацијама које су извршиле или врше такав начин преустроја у циљу што квалитетније криминалистичко-обавјештајне дјелатности.

Такође, у циљу актуелнијег и успјешнијег супротстављања криминалитету, усвојени су и системи који приспјеле информације системски третирају у смислу квалитетнијег процеса процјењивања. Ова фаза је и у класичном криминалистичком раду била неоправдано запостављена. Потпуна и сврсисходна процјена захтијева предузимање процјене поузданости информативног извора и вриједности конкретних информативних садржаја. Ова фаза је пресудна за ефикасност аналитичког процеса.

Стога, аналитичару треба дозволити да има веће самопоуздање у развијању закључка. Он треба да схвати квалитет и поузданост информативног извора, с једне и, квалитет информативног садржаја, с друге стране. Информативни извор и актуелна информација, као два подсистема у дијелу система као цјелине, морају се процјењивати независно једно од другог. Полицијски службеник који попуњава извештај би требало да има исправан увид у познавање система процјењивања. Процјена започиње још у фази прикупљања података из простог разлога што је тешко процјењивати информацију која није адекватно подешена.

Три су основна принципа прије почетка процјене и сређивања података:

1. На процјену не смију утицати лична осјећања (начело објективности);
2. Процјена информативног извора мора бити урађена одвојено од процјене информативног садржаја и
3. Процјену треба извршити што је могуће ближе извора (Крстић, 2010: 170).

У складу са наведеним, видљив је каузалитет криминалистичко-обавјештајне дјелатности у циљу квалитетне прогностике криминалитета. Криминалистичка стратегија у свом приступу супротстављању криминалитету у дијелу који се односи на криминалистичку прогностику развија и оплемењује уобичајене методе прогнозирања али уводи и нове, нарочито уз помоћ вјештачке интелигенције и нових компјутерских програма и алгоритама.

Као и старе, тако и нове методе прогнозе криминалитета условљене су прикупљеним информацијама и подацима о криминалитету у што ширем смислу. Како је раније наведено, та условљеност је очита и може се рећи да се тај цијели процес може поставити на дио који се односи на криминалистичко-обавјештајну дјелатност, као почетни стадијум. Након истога, проводи се криминалистичка аналитика кроз системе кориштења података те, примјеном метода криминалистичке прогнозе, долази се до коначног прогнозирања испољавања криминалитета.

На самом крају, као финални завршетак наведеног процеса, приступа се криминалистичкој превенцији. Све наведено има јасан циљ да се са што мање средстава и ангажовања од свих чинилаца оствари што бољи резултат, то јесте, да се остваре полицијски циљеви у спречавању и контроли криминалитета.

СИСТЕМИ КОРИШТЕЊА ПОДАТАКА ПРИКУПЉЕНИХ ПУТЕМ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЈЕШТАЈНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ

Реформом полицијских структура у БиХ до краја 2002. године, у сврху јачања криминалистичко-обавјештајне дјелатности, усвојен је криминалистичко-обавјештајни систем 4 x 4 као стандардизовани систем процјењивања а прихваћен као заједничка пракса за криминалистичке службе у већини полиција Европске уније. Овај систем употребљавају и аналитичари у Еурополу и свака информација која је пристигла у Еурополу информативну базу података, а није процијењена, биће процијењена прије него се употреби путем овог система. Карактеристика овог система је заснована на томе да се поузданост информација обавјештајних извора мора испитати прије него што се похрани у криминалистичко-обавјештајне системе. Лична осјећања не смију утицати на процјену. Процјена мора бити заснована на професионалном приступу ради извођења адекватних судова и закључака. Полицијски службеници који уносе обавјештајне податке у извјештаје су лично одговорни у погледу обезбјеђења тачности и правилне процјене информативног материјала која почива на њиховом знању и околностима у конкретном времену и простору када је информација примљена. Исто тако, може се захтијевати оправдање за акцију која је предузета на основу криминалистичко-обавјештајног податка. Обавјештајни подаци који долазе од истог информативног извора, а односе се на различите предмете и особе, региструју се у посебним обавјештајним извјештајима. Сваки обавјештајни податак треба посебно оцјењивати по принципу индивидуалности.

Такође, поменутом реформом као извори сазнања уведени су телефони за пријаву криминалитета названи „кримоловци” што је свакако допринијело већем сазнању о криминалитету, мада се поузданост извора анонимних информација добијених од „кримоловаца” не може испитати и због тога

се овај информативни извор третира као „X”, без изузетка а развијене су и апликације за пријаву криминалитета у интернетском простору. Подаци добијени и на овај начин обрађивани су наведеним системом. Потврду приспјелог информативног садржаја треба тражити гдје год је то могуће, уз неизбјегну процјену ризика који су повезани са употребом криминалистичко-обавјештајних података добијених од таквих извора прије предузимања оперативних акција. Процјена извора информације по овом систему под-разумијева квалитет извора информације, са сљедећих аспеката:

1. вјеродостојности;
2. квалитета;
3. поузданости и
4. примјењивости.

У зависности од онога ко је донатор информације, систем 4 x 4 разврстава изворе у четири категорије:

1. поуздан;
2. просјечно поуздан;
3. просјечно непоуздан и
4. неиспробан информативни извор.

1. Поуздан информативни извор је онај извор гдје не постоји минимум сумње у вјеродостојност информативног извора. Користи се када је информативни извор овлашћено службено лице министарства унутрашњих послова, полицијски службеник или нека друга (овлашћена) особа. У криминалистичко-обавјештајном извјештају, носи ознаку и класификује се под ознаком „А”.
2. Просјечно поуздан информативни извор се класификује и користи у оним оперативним ситуацијама када је информативни извор познат полицијском службенику који попуњава извјештај. Овакав информативни извор се већ доказао као поуздан у већини криминалистичко-оперативних ситуација под ознаком „информатор”. У криминалистичко-обавјештајном извјештају носи ознаку и класификује се под ознаком „В”.
3. Просјечно непоуздан информативни извор се користи у оним оперативним ситуацијама када се информативни извор показао као непоуздан у већини криминалистичко-оперативних ситуација. По природи, овакав информативни извор је непоуздан, али у неким криминалистичко-оперативним ситуацијама може пружити валидне информације. У криминалистичко-обавјештајном извјештају носи ознаку и класификује се под ознаком „С”.
4. Неиспробан информативни извор је таква врста извора података која не може бити процијењена. Типичан примјер за то су анонимне и псеудонимне пријаве, или особа која по први пут даје информаци-

ју полицији па није до тада процјењивана. У криминалистичко-обавјештајном извјештају носи ознаку и класификује се под „X”.

Наведене информације прикупљене системом 4 x 4 од одређених информативних извора, морају да буду у смислу информативног садржаја процијењени од стране примаоца конкретног информативног садржаја независно од информативног извора. Процјена квалитета приспјелих информација овим системом се квалификује по сљедећим групама:

1. истинита информација: ознака „1”,
2. информација позната достављачу извјештаја: ознака „2”,
3. информација која није лично позната достављачу извјештаја: ознака „3”,
4. информација која не може бити процијењена: ознака „4”.

1. Истинита информација је таква врста информације која се прихвата као истинита у цјелини и не подлијеже додатним провјерама у односу на вјеродостојност њеног садржаја. По правилу, ријеч је о полицијском службенику који је у улози свједока по виђењу и чувењу - достављачу извјештаја.
2. Информација позната достављачу извјештаја, али не и полицијском службенику који попуњава извјештај. По правилу, то је информација добијена од информанта, то јесте, сарадничке мреже.
3. Информација која није лично позната достављачу извјештаја, али је потврђена другим информацијама, на примјер, уколико је достављачу информацију дала нека драга особа или је он посредним путем дошао до сазнања о криминалном догађају или криминалним активностима неке групе. Информативни садржај сваке информације мора бити процијењен и различито оцијењен (Крстић, 2010: 172).

У складу са наведеним, полицијске организације стварају и воде засебне евиденције о криминалитету које су систематизоване у зависности од методологије рада и начина вођења евиденција о криминалитету. Криминалистичке евиденције су, по садржају и функцији, дио цјелокупног криминалистичког информатичког система који има веома битну улогу и значај и који ствара претпоставке за криминалистичку прогнозу криминалитета. Криминалистичке евиденције представљају планирано и организовано прикупљање, биљежење и обраду података о извршеним и припреманим кривичним дјелима, извршиоцима, предметима и траговима кривичних дјела, као и криминалистичким радњама и мјерама које су значајне за откривање и разјашњавање кривичних дјела, откривање извршилаца, њихову идентификацију и, уопште, за предузимање превентивних криминалистичких мјера, за спречавање вршења нових кривичних дјела од стране евидентираних извршилаца (Кривокапић, 2005: 199).

Како полиција највише информација добија путем оперативног рада, пријава лица и других државних органа, предузећа и слично, иста кроз прописане форме документује информације и сам криминалитет па је, у складу са наведеним, поред система 4 x 4 који користи већина полицијских структура у Европској унији, у МУП-у Републике Српске од 2014. године уведен осавремењени систем Крим 1 и Крим 2, који се и раније користио као аналитичка и статистичка база података о криминалитету у бившој милицији у СР БиХ. Наведени систем који је био у номенклатурама је информатизован и актуелизован тако да пружа могућност квалитетног кориштења у тактичком смислу, расвјетљавања конкретних кривичних дјела али и у стратегијском смислу, што отвара могућност криминалистичке прогностике криминалитета. Наведени систем је угрубо подијељен у двије засебне цјелине у којој се у једној налазе подаци о кривичном дјелу (Крим 1) и учиниоцу кривичног дјела (Крим 2) те исти пружа могућности статистичког и аналитичког кориштења података али и прогнозе криминалитета. Наведени системи су значајни и на системски начин валоризују криминалистичко-обавјештајну дјелатност како би се могло приступити што квалитетнијој криминалистичкој прогностици криминалитета.

Важно је навести да се развојем апликација и системских рјешења у области информатике и вјештачке интелигенције отварају нови начини и модели како прикупљања информација тако и њихове систематизације, процјене те у коначници се отвара квалитетнија могућност како тактичког тако и стратегијског кориштења у прогнозног смислу. Тенденција прављења дигиталних градова и подручја у коме се у реалном времену и у континуитету биљеже људске активности неоспорно дају могућности надзора као и предвиђања понашања како појединца тако и групе грађана. Полицијске организације које већ користе наведена достигнућа у науци са развијеним методама и моделима прогностике криминалитета са правом могу да носе у научној литератури кориштен назив „Предиктивна полиција”.

„Рад полиције заснован на обавјештајним сазнањима наглашава анализу и обавјештајна сазнања као кључне елементе објективног оквира одлучивања у којем се приоритет придаје жариштима криминала, жртвама поновљених кривичних дјела и врло активним преступницима и криминалним групама. Он олакшава смањење, заустављање и спречавање криминала и штете кроз стратешко и тактичко управљање, распоређивање и спровођење” (Ratcliffe, 2016: 66). Из наведеног је видљиво да и у теоретском изношењу важности полиције вођене обавјештајним подацима, наведени аутор апострофира, поред тактичког, и стратешко управљање обавјештајним информацијама о криминалитету. Корисност оваквог приступа је немјерљива јер поставља директну везу криминалистичког прогнозирања са системима кориштења података прикупљених криминалистичко-обавјештајном дјелатности јер таквав приступ наводи логичну могућност да се из наведених система користе подаци примјеном метода криминалистичке прогностике у циљу оствари-

вања полицијских циљева у спречавању криминалитета, односно, прогнозирања криминалитета.

Важно је напоменути да нове методе које се развијају у супротстављању криминалитету треба у сваком случају да буду прилагођене и за квалитетно вршења контроле и надзора од могућих злоупотреба. Нарочито треба обратити пажњу на кршење људских права и слобода појединаца. С тим у вези, потребно је упоредо развијати и контролне механизме у смислу државних тијела или одбора у саставу извршне или законодавне власти, којима су законом повјерене одређене ингеренције над радом обавјештајних служби (Ђеранић, 2008: 81). Наведени контролни механизам је потребно развијати по угледу на контролу рада обавјештајних служби са специфичностима криминалистичко-обавјештајног рада и полицијског предиктивног система, подразумијевано од стручних и компетентних полицијских и државних службеника те лица оспособљених за такву врсту контроле именовану по законској процедури од надлежних органа која би била адекватан заштитни механизам демократског друштва од могућих злоупотреба. Такође, треба се обратити посебна пажња на заштиту система кориштења података прикупљених путем криминалистичко-обавјештајне дјелатности, јер су исти компјутеризовани и најчешће инсталирани у засебна апликативна рјешења те, у правилу, у склопу су интранет мреже које се користе у затвореним системима безбједности. Као такви, исти су подложни угрожавању те је потребно обављати константну заштиту података и цјелокупног система од сваког вида угрожавања. У складу са наведеним, развијени системи и апликативна рјешења су од самог почетка и креирани за коришћење овлашћених појединаца, научних тимова итд.

Из свега наведеног, може се закључити да је цјелокупни процес криминалистичко-обавјештајног рада, система кориштења података о криминалитету прикупљених криминалистичко-обавјештајном дјелатности, криминалистичке прогностике криминалитета, међусобно условљен као један циклус те га и на тај начин треба посматрати. Коначан производ на овај начин посматран је као прогностика криминалитета која се може користити и у конкретном разјашњавању извршеног кривичног дјела или групе кривичних дјела у тактичком смислу и прогнозорање кретања криминалитета у стратешком смислу, у зависности од конкретног задатка стављеног пред процес криминалистичке прогностике.

ЗАКЉУЧАК

Криминалистичко-обавјештајна дјелатност представља први корак без којег је немогуће приступити квалитетној криминалистичкој прогностици криминалитета. Свака криминалистичка прогностика је заснована на подацима о криминалитету. Развојем нових метода криминалистичке прогнозе криминалитета и кориштењем старих метода како из прогнозе крими-

налитета тако и других наука, јавља се потреба за што већим сазнањима и спознајама о криминалитету, односно, о извршиоцима, жртвама, мјестима извршења, начинима извршења, као и другим релевантним подацима.

Наведена сазнања се морају, ради могућности криминалистичке аналитике, кроз систем унијети, обрадити, систематизовати како би се могли на адекватан начин системски у зависности од потребе обрадити и у коначници користити. Кориштење наведених података у већини случајева се заснива на тактичком кориштењу у циљу спознаје о криминалитету, односно, расвјетљавању кривичних дјела. Тактичко кориштење је било у почетку једини мотив прикупљања података, односно, могућност расвјетљавања кривичних дјела. Развојем науке и њених метода релевантних за криминалистику јављају се могућности криминалистичке прогностике криминалитета на научно заснованој методологији која даје резултате у прогнози криминалитета. Прогнозирање будуће појаве испољавања криминалног дјеловања, прогнозирање времена извршења, потенцијалног извршиоца, начина извршења, објекта напада и жртве, као и других релевантних испољавања криминалне дјелатности са криминалистичког и криминолошког аспекта, даје стратешку предност полицијским структурама у односу на криминалитет. Квалитетна криминалистичка прогноза криминалитета омогућава предност у односу на криминалитет јер се остварује стратешка предност која омогућава адекватно превентивно дјеловање и економичност полицијског рада јер се стварају претпоставке да се мањим снагама остварују бољи резултати. Такође, прогноза омогућава квалитетну криминалистичку превенцију криминалитета која је, у правилу, запостављена због неадекватног презентовања како вриједности и корисности исте тако и резултата рада криминалистичке превенције.

С обзиром на то да је примарни задатак криминалистичке дјелатности па тако и прогнозе и превенције криминалитета, прикупљање, анализа и обезбјеђење релевантних информација и података у фази са припремањем кривичних дјела, са циљем да се благовремено може предвидјети, превенирати и спријечити планирана криминална активност, тенденција у развоју модерних полицијских, али и безбједносних система, јесте прогностика како криминалитета тако и других друштвених појава битних за безбједност. Развојем криминалистичко-обавјештајне дјелатности и система манипулације прикупљених података, прикупљених наведеном дјелатношћу, кориштењем старих и откривањем нових метода криминалистичке прогностике, али и превенције, отвара се могућност и много шире спознаје о криминалитету које у будућности могу допринијети развоју криминологије и криминалистике као науке.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, М. и Матијевић, М. (2007). *Криминалистичка ојерајива*. Лакташи: Графомарк.
- Геранић, П. (2008). *Ко конїролише обавјешїајне службе*. Бања Лука: Бесједа.
- Goldstein, Н. (1990). *Problem Oriented Policing*. New York. Преузето 20. 4. 2021. [https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/library/reading/pdfs/Goldstein Book-2.pdf](https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/library/reading/pdfs/Goldstein%20Book-2.pdf).
- Groff, R. E. & La Vigne, N. G. (2002). *Forecasting the future of predictive crime mapping. Why predict crime*, Urban Institute and Temple University. Преузето: 30. 7. 2021. <https://www.researchgate.net/publication/263595277>
- Guidance on The National Intelligence Model, (2005). *National Centre for Policing Excellence (NCPE)*. On behalf of the Association of Chief Police Officers (ACPO), Bedford, UK. Преузето 10. 4. 2021 ca: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/guidance-national-intelligence-model>.
- Herchenradera, T. & Myhill-Jonesb, S. (2015). *Police Practice and Research*. Latitude Geographics Kitchener, Latitude Geographics Victoria, Canada. Преузето 10. 4. 2021. <http://dx.doi.org/10.1080/15614263.2014.972622>
- Кривокапић, В. (2005). *Криминалистика – ѡакїика*. Београд: Полицијска академија.
- Крстић, О. (2005). *Криминалистичка ѡревенција и ѡроїносїика*. Бања Лука: Ви-сока школа унутрашњих послова.
- Крстић, О. (2010). *Криминалистичко-обавјешїајна анализа*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Maguire, М. & Tim, J. (2006). *Intelligence Led Policing, Managerialism and Community Engagement: Competing Priorities and the Role of the National Intelligence Model in the UK International Journal of Research and Policy*. London. Преузето 11. 4. 2021. <https://www.researchgate.net/publication/263595277> Intelligence Led Policing Managerialism and Community Engagement Competing Priorities and the Role of the National Intelligence Model in the UK.
- Манојловић, Д. (2005). Криминалистичка истраживања и криминалистичко-обавештајне аналитичке методе. *Безбедносї*, 6 (5), 1012–1026.
- Матијевић, М. и Митровић, Д. (2011). *Криминалистичка ојерајива*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.
- Матијевић, М. и Ступар, Д. (2021). Теоријско-практични апспекти криминалистичке прогнозе са конпаративним приказом искустава у другим државама. *Правна ријеч*, 64, 801-821.
- Moldy, D. & Korajlić, N. (2002). *Kriminalistički rječnik*. Тешањ: Centar za kulturu i obrazovanje.
- Муратбеговић, Е. (2010). *Криминалистичка ѡроїносїика и ѡревенција*. Сарајево: Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије.

- Palmiotto, M. (2000). *Community Policing, A Policing Strategy for the 21 st Century, Maryland for the 21 st Century*, Maryland. Преузето: 25.04.2021. <https://www.ojp.gov/community>.
- Perry, L. W., McInnis, B., Carter, C. P., Smith, S. C. & Hollywood, J. S. (2013). *Predictive policing. The Role of Crime Forecasting in Law Enforcement Operations*. Преузето 25. 4. 2021. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research.reports/RR200/RR233/RAND_RR233.pdf.
- OSCE (2017). *Rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima Beč*. Преузето 4. 5. 2021. <https://www.osce.org/hr/chairmanship/338781>.
- Ratcliffe, J. (2016). *Working Towards Intelligence-Led Policing. The Phoenix Police Department Intelligence Officer Program*. Преузето 22. 4. 2021. <https://www.routledge.com/Intelligence-Led-Policing/Ratcliffe/p/book/9781138859012>.
- Ratcliffe, J. (2016). *Intelligence-Led Policing, 2nd Edition*. (London/New York: Routledge). Преузето 23. 4. 2021. <https://www.worldcat.org/title/intelligence-led-policing/oclc>.
- Симоновић, Б. и Матијевић, М. (2007). *Криминалистика њакѝка*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.
- Ступар, Д. (2021). Најзаступљенији методи криминалистичког и криминолошког прогнозирања криминалитета. *Безбједносѝ, ѝолиција, ѝрађани, 1*, 57–72.
- Шавер, Б. М. & Винберг, А. И. (1945). *Криминалистика*. Москва: Иопидическое издательство Нкио СССР.
- Шимовић, В. (2002). *Увод у криминалистикчу аналиѝку с ѝракѝикумом*. Загреб: МУП Републике Хрватске.
- Tzu, S. (2002). *Umjeće ratovanja*. Beograd: Alnari.
- Водинелић, В. (1990). *Шѝа је оѝкривање а шѝа разјашњавање кривичоѝ гјела и разоѝкривање учиниоца*. Загреб: РСУП СР Хрватске.

Рад примљен: 6. 9. 2021.

Рад прихваћен: 5. 11. 2021.

ПРИКАЗИ

Проф. др Желимир Кешетовић
Проф. др Дане Субошић

Приказ књиге „Безбедност у ванредним ситуацијама”,
аутора др Драгана Млађана

DOI: 10.5937/zurbezkrim2101077K	COBISS.RS-ID 134947329	УДК 351.74/.76((497.11)(048.83)
---------------------------------	------------------------	---------------------------------

У издању Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду изашла је из штампе књига, односно, уџбеник са значајним обележјима научне монографије под насловом Безбедност у ванредним ситуацијама проф. др Драгана Млађана. Књига је написана на 527 страница. Поред увода у коме се обрађује безбедност у ванредним ситуацијама као наставно-научна дисциплина и обавезни наставни предмет који се изучава на трећој години Криминалистичко-полицијског универзитета, књига је структурисана у девет поглавља:

1. Одређења и класификације основних појмова значајних за ванредне ситуације
2. Опасност, повредивост, ризик и последице ванредних ситуација
3. Организација система за смањење ризика од катастрофа и управљање ванредним ситуацијама
4. Смањење ризика настанка и ублажавање (превенција) последица ванредних ситуација
5. Припремљеност субјеката система за смањење ризика од катастрофа и управљање ванредним ситуацијама
6. Заштита становништва у ванредним ситуацијама
7. Одговор на настале ванредне ситуације
8. Опоравак од последица ванредних ситуација
9. Међународна сарадња у ванредним ситуацијама

Професор др Драган Млађан је још у свом истоименом уџбенику из 2014, на целовит и свеобухватан начин успео да синтетизује и студентима (али и научној и стручној јавности) приближи ову веома широку, разуђену, сложену, комплексну и изразито мултидисциплинарни област која се у друштву ризика стално мења. Од издања овог уџбеника прошло је безмало шест година, што је у историјском смислу кратак временски период. Међутим, када је реч о управљању катастрофама, у овом периоду десиле су се, и глобално и локално, значајне промене. Низ криза и катастрофа у свету, катастрофалне поплаве 2014. и 2016. у Србији, неколико ванредних ситуација у јединицама локалне самоуправе, закључно са глобалном пандемијом

COVID 19, која је из темеља потресла и озбиљно довела у питање постојеће теоријске парадигме, ставиле су на тест националне и супранационалне системе за управљање кризама и катастрофама, методе и механизме кризног управљања, (не)способност кризних менаџера, приоритете и вредности на којима почива савремена цивилизација, наметнули су, *volens - nolens*, потребу темељитог преиспитивања основних поставки и принципа кризног менаџмента. Све озбиљне државе су предвиђале опасност од глобалне пандемије, али, ниједна нија била спремна. Политичари стално истичу значај припрема и превенције, али руковођени принципима „новог јавног менаџмента” који пропагира да се „уради више са мање” (*to do more with less*), не одвајају средства у буџетима за превенцију и припреме. Актуелна ситуација доводи до мноштва радова, али мало рационалних и применљивих решења. У оваквом окружењу и околностима излази ова књига која и студентима и практичарима може корисно послужити у припремама и управљању ванредним ситуацијама.

Обухват ове књиге је веома широк и чини се да би свако од поглавља могло да буде предмет посебне монографије. Веома умешно, професор Млађан се код сваке од тема држао „средњег домета”. Није био штур и кратак у стилу лексикона или енциклопедије, а није отишао у ширину и превише екстензивно елаборирање проблема, што није било нимало лако. Како код тема код којих је „на свом терену” и које га вуку да иде до детаља, тако и код оних које су му мање блиске, тако да тражи додатне изворе да надогради основне информације, аутор је успео да нађе меру у садржају и обиму обрађеног градива. Цео материјал је веома добро систематизован, у мери у којој је то било могуће. Проблеми су приказани сликовито, очигледно, све је поткрепљено бројним подацима, табелама, сликама, мапама, графиконима и статистичким подацима. У обради материје, аутор је консултовао велики број релевантних домаћих и страних извора. Одсуство сујете, осећај одговорности и стваралачки немир навели су га да се консултује са колегама и експертима за поједине области, будући да је немогуће да појединац добро познаје тако широку лепезу феномена. Све је то резултирало веома вредним рукописом који ће постати незаобилазна литература за свакога ко се бави кризама, катастрофама и ванредним ситуацијама.

Иако се у основи заснива на претходно објављеној књизи и из ње преузима оно што је неупитно и даље важеће, овде је ипак реч о новој књизи у којој је аутор извршио темељиту ресистематизацију материје, усклађивање чисто теоријских поглавља са најновијим истраживањима, промишљањима и приступима најрелевантнијих светских аутора. Такође, укључена су и најновија нормативна решења (пре свега, Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама) и системски документи (Национална процена ризика од катастрофа). Текст је обогаћен бројним примерима, сликама, алатима и прорачунима што студентима омогућава лакше резумавање, а практичарима лакшу примену алата кризног управљања. Књига је писана разумљиво, јасним језиком и адекватним стилем, али не на уштрб

академске коректности захваљујући којој је изложен низ релевантних научних и стручних информација које су систематизоване, уопштене и повезане у компактну целину што даје солидну основу за будућа истраживања.

Књига „Безбедност у ванредним ситуацијама” проф. др Драгана Млађана, поред академских, задовољава и све педагошке стандарде и критеријуме који се траже од универзитетског уџбеника. Поред тога, књига има и неспорну практичну вредност и послужиће практичарима не само у Сектору за ванредне ситуације и Министарству унутрашњих послова уопште већ и другим службама за хитно реаговање и организацијама које дају допринос у различитим врстама криза и катастрофа (Црвени крст, Горска служба спасавања и друго). Сигурно је да се ради о књизи коју студенти неће бацити кад положи испит, већ ће јој се током каријере често враћати. Уколико буду радили у области ванредних ситуација, неће је ни склањати са својих радних столова.

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ

ЖУРНАЛ ЗА БЕЗБЈЕДНОСТ И КРИМИНАЛИСТИКУ

ЧАСОПИС ФАКУЛТЕТА БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

И

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА
У БЕОГРАДУ

-УПУТСТВО АУТОРИМА-

Часопис *Журнал за безбједност и криминалистику* је научни часопис из области безбједности и криминалистике.

Часопис *Журнал за безбједност и криминалистику* објављује научне радове који третирају тематику безбједносних наука, криминалистике, форензике, заштите и спашавања, организације и послова полиције, специјалног физичког образовања и сл. Поред наведеног у часопису се објављују и радови из других сродних научних дисциплина који су тематски блиски профилу часописа.

У часопису се објављују оригинални научни радови, прегледни научни радови, претходна саопштења, научне критике, односно полемике или осврти, прикази научних конференција, књига и пројеката, који нису претходно објављивани нити се налазе у процедури разматрања у другом часопису, у целини или у дијеловима.

Своје чланке и приказе за објављивање можете регистровати преко сервиса SCIndeks на адреси <https://aseestant.ceon.rs/index.php/zurbezkrim/login>

Часопис излази на српском језику и енглеском језику. Преводне прихваћених радова врши овлаштени преводилац а трошкове превода сноси уредништво часописа.

Часопис излази два пута годишње.

Радове који не задовољавају основне критеријуме часописа у погледу структуре рада и правила цитирања, редакција неће узети у разматрање. Уколико рукопис одговара стандардима часописа, упућује се на анонимну рецензију. Сваки рад оцјењују најмање два рецензента, одабрана из реда признатих стручњака из уже научне области. По извршеној рецензији, рукописи се шаљу ауторима с примједбама и приједлозима за отклањање недостатака. Исправљене рукописе, аутори треба да врате редакцији у разумном року од дана пријема захтјева за дораду и исправку рада.

Достављањем рукописа за објављивање у часопису, аутори пристају на постављање својих радова на интернет страници часописа, односно на интернет страници Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци. Аутори преносе на часопис право на објављивање достављених текстова и ниједан њихов дио не може се репродуковати без писмене сагласности уредника часописа. Часопис задржава и сва остала права, изузев уколико није другачије договорено с аутором.

Аутори приликом писања радова за часопис *Журнал за безбједност и криминалистику* треба да уважавају следећа правила:

І ТЕХНИЧКА УРЕЂЕНОСТ РАДА

- ✓ Рад мора бити сачињен у *Microsoft Wordu*, ћириличким писмом, фонтом *Times New Roman*, величине 12 pt.
- ✓ Рукописи, по правилу, не треба да буду дужи од 30.000 словних мјеста, са размацима.
- ✓ Научни радови морају да садрже: име и презиме аутора, назив и сједиште установе у којој ради, наслов рада, сажетак (апстракт) с основним налазима рада (обима до 150 ријечи), кључне ријечи (четири до шест), излагање суштине рада, закључак (до једне стране) и листу референци, те наслов рада. Саставни дијелови сажетка (апстракта) су: циљ истраживања, коришћени методи, резултати и кратак закључак.
- ✓ У уводу рада морају бити јасно наведени предмет, циљ и структура рада.
- ✓ Структура рада требала би да садржи следеће цјелине:
- ✓ Радови у којима се износе налази емпиријског истраживања: увод, методолошки оквир, истраживања, резултати и дискусија, закључак.
- ✓ Теоријски радови: увод, главни дио структуриран у најмање два поглавља и закључак.
- ✓ Наслов рада: 12 pt, bold, централно равнање (alignment centered), велика слова.

- ✓ Име аутора/коаутора: 11 pt, централно равнање (*alignment centered*).
- ✓ Институције: централно равнање (*alignment centered*), навести испод имена аутора.
- ✓ Поред имена аутора навести име аутора за кореспонденцију, афилијацију и е-маил адресу у првој фус ноти у тексту (нпр. Др Марко Марковић је доцент на Факултету _____ Универзитета у Бањој Луци. Е-маил: xmakrovicmx@gmail.com).
- ✓ Апстракт и кључне ријечи: 11pt. потпуно равнање (*Alignment justified*).
- ✓ Текст рада: 12 pt, потпуно равнање (*alignment justified*), називи цјелина великим словима без редног броја (*Alignment centered*), називи подцјелина малим словима без редног броја *italic*, централно равнање.
- ✓ Литература: 11 pt, без редног броја испред; референтни извори се наводе према абecedном реду.
- ✓ Наслови слика: 11 p, *italic*, центрирано испод слике.
- ✓ Наслови табела: 11 p, *italic*, центрирано изнад табеле.
- ✓ Табеле и графички прикази треба да буду урађени у Microsoft Wordu. Свака табела и графикон треба да буду означени бројем и да имају одговарајући наслов (нпр: Табела 1, Графикон 1). Наслов и назив табеле и графикона стављају се изнад табеле и графичког приказа, док се извор наводи испод, уређен по правилима цитирања часописа.
- ✓ Једначине се пишу у одговарајућем графичком едитору за једначине (Microsoft Equation, MathType и други) и постављају се на почетак реда. На десном рубу реда, у истом реду у којем је написана једначина, у угластој загради треба назначити њен број, почевши од броја 1.
- ✓ Фотографије (слике) морају бити припремљене за црно-бијелу штампу, тј. ако је изворна слика у бојама које се у црно-бијелој штампи не разликују, боје се морају замијенити „растером” тј. различитим графичким знаковима које је потребно објаснити у легенди. У слике се уноси само најнужнији текст потребан за разумијевање, као што су мјерне варијабле с њиховим димензијама, кратко објашњење на кривуљама и слично. Остало се наводи у легенди испод слике. Максимална величина слике је 13 cm x 17 cm.
- ✓ У листи референци, наводе се библиографске референце, као што су књиге, чланци и остали извори, као што су документи, закони, новински чланци, коришћене интернет адресе и сл. Референце се исписују азбучним редом у складу са предвиђеним стандардима.

II ПРАВИЛА ЦИТИРАЊА

- ✓ У часопису *Журнал за безбједности и криминалистику* користи се стил цитирања - **АПА стандард** (Publication Manual of the American Psychological Association). Цитирање аутора се врши у тексту, без подножних напомена. С тим у вези аутори су дужни уважавати следећа правила цитирања:

1. ЦИТИРАЊЕ У ТЕКСТУ

- ✓ Књиге, чланци и дисертације се наводе на следећи начин: Када је у питању један аутор чији се дио књиге, чланка или дисертације цитира у загради се наводи презиме аутора, година издања књиге и број странице (Водинелић, 1996: 23), а уколико је у питању парафразирање или резимирање дијела текста аутора није неопходно наводити број странице (Водинелић, 1996). Уколико је у питању страни аутор, презиме се наводи у изворном облику на страном језику (Roxin, 1963: 148).
- ✓ Цитирање два коаутора рада, у загради навести презиме оба коаутора и годину издања (Grellier & Goerke, 2006) или (Grellier и Goerke 2006) су навели,...
- ✓ Цитирање три, четири и пет коаутора рада, у загради навести презиме свих коаутора и годину издања (Rachal, Daigle, & Rachal, 2007). У сваком наредном цитирању наводи се презиме првог коаутора и латинска скраћеница *et al.* (Rachal et al, 2007).
- ✓ Цитирање шест или више коаутора рада, у загради навести презиме првог коаутора и латинска скраћеница *et al.* (Papaharalabos et al, 2007).
- ✓ Уколико се цитира више радова истог аутора, било књига или чланка, а уколико аутор има више објављених радова исте године који се цитирају, уз годину се додају латинична слова a, b, c, d, итд, послије чега слиједи само број стране (Лазаревић, 2000б: 67).
- ✓ Уколико се наводи више радова различитих аутора у истој загради потребно их је раздвојити тачком са запетом (Шикман, 2011; Мијлковић, 2012). У том случају радове поредати хронолошки према години када су објављени, почев од старијег издања.
- ✓ Секундарно цитирање се врши на следећи начин: (Вуковић, 2004, цитирано према Крстић, 2004: 110).
- ✓ Цитирање докумената у тексту се врши на следећи начин: (Независне новине (2017, 7. октобар).

- ✓ Цитирање докумената и извјештаја у тексту се врши на следећи начин: (прво цитирање: Министарство унутрашњих послова Републике Српске [МУП РС] 2012), наредно цитирање (МУП РС, 2012).
- ✓ Цитирање новинских чланака у тексту се врши на следећи начин: (Независне новине (2017, 7. октобар).

2. НАВОЂЕЊЕ ЛИТЕРАТУРЕ (на крају чланка)

- ✓ **Књиге:** презиме и прво слово имена аутора, година издања у загради, наслов књиге (курзивом), мјесто издања, назив издавача.
Примјер:
Игњатовић, Ђ. (1998). *Криминологија*. Београд: Номос.
- ✓ **Поглавља у књизи:** презиме и прво слово имена аутора, година издања у загради, наслов поглавља, у: прво слово имена (уредника), презиме (уредника), скраћена ознака уредништва (у загради), наслов књиге (курзивом), број прве и последње стране поглавља, мјесто издања, назив издавача.
Примјер:
Emerson, L., & Manalo, E. (2007). Essays. In L. Emerson (Ed.), *Writing guidelines for education students* (2nd ed, pp. 42-49). South Melbourne, Australia: Thomson.
- ✓ **Радови у часописима:** презиме и прво слово имена аутора, година издања у загради, назив рада, назив часописа (курзивом), број и број прве и последње стране рада.
Примјер са наведеним волуменом, односно годином издања:
Милашиновић, С. (2008). Суштина и узроци друштвених конфликта. *Наука, безбедност, полиција*, 13(1), 55-77.
Примјер без волумена, само број издања:
Strobl, R., Klemm, J., & Wurtz, S. (2005). Preventing Hate Crime: Experiences from two East-German Towns. *British Journal of Criminology*, 45, 634-646.
- ✓ **Докторске дисертације:** презиме и прво слово имена аутора, година издања у загради, наслов дисертације (курзивом), докторска дисертација, назив универзитета:
Примјер:
Липовац, М. (2016). Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан. Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет безбедности.

- ✓ **Документа преузета са интернета:**
Цитирање текстова с интернета треба да садржи назив цитираног текста, датум приступа страници и адресу интернет странице
Примјер:
(Републички завод за статистику Републике Српске [РЗСРС]. (2009). *Статистички годишњак Републике Српске*. Преузето 2. 3. 2010. http://www.rzs.rs.ba/Publikacije/Godisnjak/2009/Godisnjak2009_Yearbook2009.pdf)
Cain, K. (2012, June 29). The Negative effects of Facebook on communication. *Social Media Today* RSS. Retrieved from <http://socialmedia-today.com>
- ✓ **Правни прописи:** пуним називом у куренту – обично, потом се курзивом наводи гласило у коме је пропис објављен, а послје запете број и година објављивања, поново у куренту – обично. Уколико ће се поменути закон цитирати и касније, приликом првог помињања послје црте наводи се скраћеница под којом ће се пропис даље појављивати (Закон о општем управном поступку – ЗУП, *Службени гласник РС*, бр. 13/02).
- ✓ **Навођење судских одлука** треба да садржи што потпуније податке (врста и број одлуке, датум када је донесена, публикација у којој је евентуално објављена).
- ✓ **Саопштења са научних скупова:** презиме и прво слово имена аутора, година у загради, наслов рада, назив конференције (курзивом), број стране у књизи апстраката у загради, место издања, назив издавача.
Примјер:
Kelly, L. (2011). Violence against women and children in the national legislations of the EU member states: an overview of the research results. *Друга годишња конференција Виктимолошког друштва Србије - Жртве криминалитета и жртве рата: међународни и домаћи контекст, књига апстракта* (стр. 13). Београд: Виктимолошко друштво Србије & Prometej.
- ✓ **Чланци из новина:** презиме и прво слово имена аутора, година и дан у загради, наслов текста, назив новина, број стране у тексту, или интернет странице са које је текст преузет.
Примјер:
Гудељ, Ј. (2006, 23. октобар). Полиција чува крст изнад Мостара. *Независне новине*, Бања Лука. Преузето 17.11.2010. <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Policija-cuva-krst-iznad-Mostara-1473.html>

Поред наведеног, аутори треба да уважавају и сљедеће напомене:

- ✓ Инострана имена транскрибују се на ћирилицу на српском језику како се изговарају, а приликом првог помињања у тексту њихово презиме наводи се у загради у изворном облику на страном језику курзивом, нпр: Годме (*Gaudemet*) или Шенке (*Schönke*).
- ✓ Члан, став и тачка прописа означава се скраћеницама чл, ст. и тач, а иза последњег броја не ставља се тачка (нпр. ЗКП, чл. 5, ст. 2, тач. 3 или КЗ, чл. 5, 6, 9 и 10 или ЗПС, чл. 4-12, итд).
- ✓ Латинске и друге стране ријечи, интернет адресе и сл. пишу се курзивом.
- ✓ Сви цитирани извори у тексту рада треба да се налазе у попису литературе.
- ✓ Извори који нису кориштени у раду не треба да се налазе у попису литературе.
- ✓ Када од истог аутора наводимо више радова, критеријум поретка је година издања (прво иду раније издати радови па новији).
- ✓ Ако се уз име аутора налази и коаутор, радови у коауторству се наводе иза ауторских.
- ✓ Ако рад нема аутора, наслов дјела или институција којој се приписује ауторство заузимају мјесто аутора, односно прво мјесто.
- ✓ Приликом писања рада потребно је правилно користити интелектуалну својину других аутора. Плагирање, односно преузимање туђих идеја, ријечи или других облика креативног израза без навођења аутора представља грубо кршење научне и издавачке етике. Плагирање представља кршење ауторских права, што је законом кажњиво.

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ

ЖУРНАЛ ЗА БЕЗБЈЕДНОСТ И КРИМИНАЛИСТИКУ

ЧАСОПИС ФАКУЛТЕТА БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

И

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА
У БЕОГРАДУ

- УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА -

Поштовани,

Часопис Журнал за безбједност и криминалистику објављује научне радове који третирају тематику безбједносних наука, криминалистике, форензике, заштите и спашавања, организације и послова полиције, специјалног физичког образовања и сл. Поред наведеног у часопису се објављују радови из других сродних научних дисциплина који су тематски блиски профилу часописа.

У часопису се објављују оригинални научни радови, прегледни научни радови, претходна саопштења, научне критике, односно полемике или осврти, прикази научних конференција, књига и пројеката, који нису претходно објављивани нити се налазе у процедури разматрања у другом часопису, у целини или у дијеловима.

Правилник о публикавању научних публикација („Службени гласник Републике Српске” бр. 77/17) је у својим одредбама (члан 53) као један од критеријума за категоризацију часописа предвидио и адекватност рецензија.

- Према члану 35. ставу 5. Правилника, Рецензија мора минимално садржавати:

1. оцјену оригиналности, односно научног или стручног доприноса рада,

2. оцјену актуелности рада,
 3. оцјену примјене методологије,
 4. приједлог за сврставање у категорију или тип рада,
 5. оцјену коришћене литературе и
 6. сагласност за објављивање рада.
- Према члану 23. Правилника предвиђене су следеће врсте чланака:
 1. **Оригинални научни чланак** начелно је организован по схеми IMRAD за експериментална истраживања или на дескриптиван начин за дескриптивна научна подручја, у коме се први пут публикује текст о резултатима сопственог истраживања оствареног примјеном научних метода, које су текстуално описане и које омогућавају да се истраживање по потреби понови, а утврђене чињенице провјере.
 2. **Прегледни научни чланак** представља преглед најновијих радова о одређеном предметном подручју са циљем да се већ објављене информације сажму, анализирају, евалуирају или синтетизују, те доноси нове синтезе које такође обавезно укључују резултате сопственог истраживања аутора.
 3. **Крајко или прелиминарно саопштење** је рад, али мањег обима или прелиминарног карактера, у којем неки елементи IMRAD-а могу бити испуштени, а ради се о сажетом изношењу резултата завршеног изворног истраживачког рада или чланка који је у настајању (енгл. Working Paper).
 4. **Научна критика, односно полемика или осврт** је расправа на одређену научну тему, заснована искључиво на научној аргументацији, у којој аутор доказује исправност одређеног критеријума свог мишљења, односно потврђује или побија налазе других аутора.
 5. **Информативни прилог** је уводник, коментар и слично.
 6. **Приказ књиге, инструмената, рачунарске програма, случаја, научне догађаја и слично** јесте прилог у којем аутор процјењује правилност/неправилност неког научног или стручног рада, критеријума, поставке или полазишта, уз посебан нагласак на квалитет оцјењиваног рада.
 - Код процјене рада рецензенти треба да узму у обзир следеће:
 1. Припада ли рад по своме садржају *Журналу за безбједност и криминалистику*?
 2. Одговара ли садржај рада наслову?
 3. Да ли је рад у складу са стандардима предвиђеним за писање (упутство ауторима)?

4. Има ли рад све потребне дијелове предвиђене за његову категорију (нпр. оригинални научни рад: увод, методе, резултате, дискусија, закључак)?
 5. Да ли су слике и табеле прегледне и разумљиве?
 6. Да ли је литература цитирана у складу са Упутством ауторима?
- Остале напомене (члан 35. ставови 2, 4 и 6)
 1. Чланци се оцјењују описно.
 2. Образац Рецензије мора бити потписан ако је у штампаном облику, односно достављен на мејл уредништву за сваки појединачни рецензирани чланак.
 3. Рецензенти су дужни да укажу на могуће повреде етичких норми у раду.
 4. Рецензенти треба да наведу пуну референцу за један репрезентативни ауторски/коауторски рад из уже научне области као што је рад који су рецензирани.

